

Jelnyelvi tolmácsok, avagy egy láthatatlan kultúra „jeles” képviselői

Tartalomjegyzék

I. BEVEZETÉS	3
II. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	5
1. A SIKET TÁRSADALOM.....	5
2. A JELNYELV	8
3. JELNYELVI TOLMÁCSOK.....	9
4. A JELNYELVI TOLMÁCSKÉPZÉS	13
5. TOLMÁCSOLÁSI TERÜLETEK.....	17
6. JELNYELVI TOLMÁCSOLÁS SAJÁTOSSÁGAI.....	20
III. ANYAG, MÓDSZER.....	24
1. A KUTATÁS CÉLJA, HIPOTÉZIS	24
2. MÓDSZER	25
2.1 Hallássérült személyek körében végzett kérdőíves vizsgálat.....	25
2.2 Jelnyelvi tolmácsok körében végzett kérdőíves vizsgálat	27
IV. EREDMÉNYEK.....	29
1. A SIKET SZEMÉLYEK KÖRÉBEN VÉGZETT VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI	29
2. A JELNYELVI TOLMÁCSOK KÖRÉBEN VÉGZETT VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI.....	41
V. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK.....	50
VI. ÖSSZEFOGLALÁS.....	58
IRODALOMJEGYZÉK	60
MELLÉKLET.....	63

I. BEVEZETÉS

Mindannyiunk fejében élnek egymástól szinte elválaszthatatlan szavak, melyek egyik tagja hallatán reflexiók sorozatai indulnak be, s hívják elő az asszociációinkat. Ha azt a szókapcsolatot halljuk valahol, hogy jelnyelvi tolmács, szinte kivétel nélkül felidéződnek bennünk a siket vagy hallássérült szavak. Még a téma iránt vajmi kevés érdeklődést tanúsítók is bizton össze tudják kapcsolni-e két kifejezést. Ha másért nem hát, pusztán azért, mert napjainkban a közszolgálati és a kereskedelmi televíziós csatornákon, főműsoridőben vetített filmek előtt rendre elhangzik egy felhívás. Ez a hallásukban akadályoztatott embertársaink részére hívja fel a figyelmet arra, hogy számukra a TELETEXT megjelölt oldalán, feliratozott formában is elérhető az adott műsort. Sőt! Időnként még arra is láthatunk példát, hogy ezt az információt egy tolmács jelnyelven közvetíti az ép hallással nem rendelkező nézők felé.

Siketek. Ízlelgetjük a szót, mely már-már ismerősként cseng a fülekben. Igaz, beszéd közben néha még kicsúszik szánkon a pejoratív tartalommal telített *süket*, ne adj' isten *süketnéma* szó, mégis mintha egyre többen kezdenének leszokni ennek használatáról. Siketek... Vajon tudjuk-e, kik ők? Kik ők, akik minden igyekezzettükkel azon munkálkodnak, hogy a társadalom által felépített és fenntartott hátrányaikat leküzdjék? Ki ők, akik örök csendben élnek, de mégsem némaságban?! Kik ők, akik nem hallatják a hangjukat, mégis szeretnék, ha valaki az ő szavukra is figyelne. Ők a láthatatlan kultúra képviselői: a siket emberek.

Ellentétben a legtöbb fogyatékossgal, melyek szemmel is láthatóak – pl. mozgásszervi fogyatékosok vagy a látássérültek, gyengén látók – a siket emberek első ránézésre, semmiben sem különböznek ép társaiktól. Kizárólag akkor válik láthatóvá másságuk, ha sorstársaikkal – számunkra, hallók számára teljesen megfeythetetlen módon - jelnyelven kommunikálnak. A fogyatékossgal élő személyekkel szembeni – így a hallássérülteket is érintő – diszkrimináció, sokszor az ismeretek hiányából fakadó előítéleteken alapul. Kvázi láthatatlanságuk és a kommunikációból eredő nehezített érdekérvényesítő képességük következtében számos esetben nem vesznek róluk tudomást. Ennek eredményeképp válik nehezítetté számukra a társadalomban való aktív részvétel. A gátló tényezők elsősorban a környezeti és szemléletbeli korlátokból fakadnak, melyek orvoslásában vállalnak aktív feladatot a jelnyelvi tolmácsok.

Napjainkban a siket személyek számáról nem lelhetőek fel pontos adatok. Vasák (é.n.:11.p.) - elsősorban a WHO irányszámaiból kiindulva, mely szerint Magyarországon mintegy 60 ezer hallássérült ember él - úgy véli, a siket közösség, hazánk harmadik legnagyobb nyelvi kisebbségét alkotja. Noha a szervezett siketoktatás, a siket közösségek társadalmi és kulturális jelenléte több mint 200 éves múltra tekint vissza, a siketek többségének napjait máig az elszigeteltség és kiszolgáltatottság jellemzi.

Jóllehet a jogszabályi szinten szép számmal biztosított számukra az élet számos területén az esélyegyenlőség lehetősége, a többségi társadalom továbbra sem elégíti ki kellő mértékben az információkhoz való egyenlő esélyű hozzáférést. Ennek következtében olyan társadalmilag hátrányos helyzetbe kényszerülnek, melynek kompenzálására jelenleg a jelnyelvi tolmács szakma igyekszik megadni a választ.

Ahhoz, hogy a jelnyelvi tolmácsok munkáját, foglalkozásuk szépségét és buktatóit megértsük, megkerülhetetlen annak a csoportnak a megismerése, mely nélkül ez a szakma valójában nem is létezhetne.

Jelen TDK dolgozatomban a jelnyelvi tolmácsok pályájának bemutatása mellett szeretném megvilágítani a siket emberek speciális helyzetét, amely tulajdonképpen életre hívta ezt az egészen különleges és kihívásokkal teli szakmát. Továbbá fontosnak tartom, hogy kutatásom segítségével olyan alternatív megoldások megfogalmazására nyíljon lehetőségem, amely - mintegy kiegészítve a jelenlegi tolmácsolási módokat - hatékony megoldást hozhat a kommunikációs esélyegyenlőség terén.

II. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

1. A SIKET TÁRSADALOM

Kulturális megközelítés

Könczei (1992) meghatározásának megfelelően – szigorúan kulturális antropológiai szempontból vizsgálva –, ha az ember, például a hallását elveszíti, minőségileg éppen ugyanolyan ember, mint bárki más. Csökkentértékűségét nem egyéb, mint a kultúra korlátozódása hozza létre. A kultúra fizikai korlátozottsága által az egyén csökkentértékűvé lesz, mert a kultúra számos színteréről kirekesztődik. A társadalom kultúraszintje az, ami megadja a közösségben, társadalomban jelenlevő tolerancia szintjét. Magas szintű tolerancia, elfogadás, illetve intézményes segítség nélkül nincs eredményes beilleszkedés, nem következhet be a fogyatékos ember előtt álló korlátok ledöntése. Csak súlyos előítéletek vannak, melyek szilárdan, falként magasodnak közte és a többi ember között.

Egy másik - Vasák (é.n.) általi megközelítés szerint, a siketek kultúrája azért jöhetett létre, mert létezik egy siket közösség, amely azt létre hívta. Ez a közösség az, amely a siket kultúrát ápolja, őrzi és továbbadja az újabb generációknak. A siket közösség közös nyelve a jelnyelv, melynek használata a csoport tagjaival szemben támasztott legfontosabb kíváncsi. A siketek csoportja mégsem egyszerűen a hasonló gondolkodású, közös nyelvet használó emberek csoportja, hanem olyan emberek közössége, akik a siket viselkedésmód és értékrend kódját osztják meg egymással.

Nyelvi kisebbség

Érdekképviselői szervezetük a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége (SINOSZ) hosszú évek óta mindent megtett azért, hogy 2009-ben hazánkban is – hasonlóan számos európai országhoz – a jelnyelvet hivatalos nyelvként ismerjék el. A 2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról általános rendelkezése így fogalmaz:

„1. § E törvény célja a magyar jelnyelv nyelvi státuszának elismerése, továbbá annak biztosítása, hogy a hallássérült és siketvak személyek a magyar jelnyelvet, illetve a speciális kommunikációs rendszereket használhassák és az állam által finanszírozott jelnyelvi tolmácsszolgáltatást igénybe vehessék.”

A jelnyelv egy teljesen önálló, vizualitáson alapuló nyelv, mely független a környezet hangzó nyelvétől. Ez a nyelv a közösség tagjainak elsődleges kommunikációs csatornája, tehát ebből következően a siket közösséget teljes jogú nyelvi kisebbségként definiálhatjuk.

Szociológiai megközelítés

Szociológiai szempontból a siketek közössége Abonyi (é.n.) megfogalmazása alapján, olyan kulturális kisebbség, mely saját nyelvvel, önálló kultúrával és történelemmel rendelkezik. Ezeket az értékeket a közösség őrzi és tagjainak továbbítja. Ennek az álláspontnak értelmében tehát létezik a siket társadalomnak egy olyan része, mely magát nyelvi kisebbségnek tekinti, s ennek tükrében alakul ki a siket kulturális jegyeket őrző siket identitása. Ám ebbe a siket közösségbe ugyanúgy beletartoznak azok a tagok is, akik nem tudnak teljes mértékben azonosulni ezzel a felfogással, magukat elsősorban fogyatékosnak tekintik, sorsukat is fogyatékosként élik meg.

Somlai (1997:14.p.) definíciója szerint: „a szocializáció fogalma arra vonatkozik, hogyan válik társadalmi lénnyé a biológiai egyed, s miként kapcsolódnak egymásba az emberi személyiségben a társas viszonyok, társadalmi erők és kulturális jelentésrendszerek.”

Az egészséges szocializációt és a személyiségfejlődés egyik alapvető kritériumát Buda (1995) a nyelv birtoklásában látja. Álláspontja szerint a nyelv teszi képessé az embert arra, hogy a környező világról információt, ismereteket szerezzen, hogy tapasztalatait elemezze, általánosítsa, illetve hogy másokkal kommunikáljon. Nyelv birtokában lehet csak a cselekvést, viselkedést összehangolni, a szerzett ismereteket rendszerezni. A nyelv megtanulása nélkül az egész személyiség csökevényes marad, a fejlődési elmaradás egyes területeken behozhatatlan lesz.

Fontos tisztázni, hogy a siket emberek esetében kettős szocializációról beszélhetünk. Ez alatt a fogalom alatt azt a folyamatot értem, melyben a siket személyek az őket körülvevő többségi társadalom mellett a siket közösség tagjává válnak.

Ez a jelenség fogalmazódik meg Grosjean (1999) A siket gyermek joga a kétnyelvűvé váláshoz című cikkében, melyben a szerző így fogalmaz: „A nyelv révén a siket gyermekeknek kétféle – a halló és a siket – világ tagjává kell válniuk. Részben azonosulniuk kell a hallók világával, ami az esetek többségében szüleik és családtagjaik világa (a siket gyermekek 90%-ának szülei ép hallásúak). De kapcsolatba kell kerülniük – amilyen gyorsan lehet – a siketek világával, azaz a másik világukkal is. Otthonosan kell mozogniuk mindkét világban, amennyire csak lehetséges mindkettővel azonosulniuk kell.”

A jól képzett, szakmailag felkészült jelnyelvi tolmácsok nagyban elősegíthetik a siket emberek önállóságát. Láthatatlan kapocsként épülnek be a halló és siket emberek közé. Munkájuk során kizárólag a felek közötti információközlés a feladatuk. A tolmácsok saját viselkedésükkel igyekeznek a tolmácsolási helyzetet úgy alakítani, hogy a halló és a siket emberek egyenlő feltételekkel találkozassanak egymással. Fontos, hogy szerepük – amennyire csak lehetséges – semleges maradjon. A tolmácsoknak a siket személyeket önálló döntéshozatalra és információkeresésre kell sarkallniuk. Ugyanakkor a jelnyelvi tolmácsok – mintegy a siket közösség tagjaként, valamint a halló társadalom képviselőiként – próbálnak hidat alkotni a két kultúra között. A tolmácsoláshoz a nyelvismereten kívül – melybe a jelnyelv és a magyar nyelv magas szintű ismerete is értendő – kulturális ismeretekre és

speciális készségekre, képességekre is szükség van. Az esélyegyenlőség megteremtésének jegyében munkájukkal tulajdonképpen az „információs-kommunikációs rámpának” építői. Az élet számos területén – hallássérült ügyfelek számára – ők biztosítják az információhoz való akadálymentes hozzáférést, legyen szó akár egészségügyi ellátásról, igazságszolgáltatásról, foglalkoztatásról, konferenciáról, vagy egyházi eseményről.

Nyíró és Szabó (é.n.) tanulmányukban, bizonyos nemzetközi – és néhány hazai – szakvéleményre való hivatkozással úgy vélik, hogy a jelnyelvi tolmácsolást külön kell választani a személyi segítségtől. Értelmezésük szerint jelnyelvi tolmácsolás nem más, mint tiszta fordítási feladat. A hallássérültek személyi segítségét pedig a jelnyelvet magas szinten ismerő, jól kommunikáló szakemberek feladatának tekintik. Akár elfogadjuk ennek a módszernek a helyességét, akár vitatjuk, a jelenlegi hazai gyakorlatban személyi feltételek hiányában ez az esetek többségében nem megvalósítható.

A jelnyelvi, valamint a jelnyelvi tolmácsolás 1983 óta – a rövidebb-hosszabb szüneteket leszámítva folyamatosnak mondható. Ennek ellenére napjainkban alig akad olyan szakember (szociális munkás, mentálhigiénés szakember, munkavállalási tanácsadó stb.) aki a jelnyelvet megfelelő módon tudná alkalmazni. Ugyanakkor a tolmácsoknak naponta szembe kell nézni a hallássérültek olyan igényével, ami túlmutat a tiszta profilú tolmácsoláson.

Társadalmi problémák

A siket emberek számára – csakúgy, mint bármely más fogyatékossgal élő személy életében – a valódi problémát az jelenti, ha a társadalom egyszerűen nem vesz róluk tudomást. Számukra az okozza a nehézséget, ha a környezet, melyben élnek csekély módon ismeri el, hogy fizikai hátrányuk kompenzálásaképp egy sor olyan támogatásra szorulnak, melyek nélkül nem élhetik egyenrangú állampolgárként mindennapjaikat. Az 1998. évi esélyegyenlőségi törvény számos dimenzióon keresztül próbálta meg orvosolni ezeket a problémákat. Az esélyegyenlőség megteremtésének célterületei az oktatás, lakhatás, egészségügy, foglalkoztatás valamint a kultúra mentén szerveződnek. A törvény ezen túlmenően számos területet nevesít, melyekhez külön-külön jogokat rendel. Ilyen területként említhető például a közlekedéshez, a megfelelő környezethez, vagy a kommunikációhoz való jog. Elmondható, hogy a legtöbb esetben nagyon lassan érzékelhető a lényegi változás. Mégis, ha ki kellene emelni a hallássérülteket érintő területek közül olyat, ahol biztató eredmények születtek a törvény megalkotása óta, akkor az a kommunikációs akadálymentesítés területe lenne. Itt is elsődlegesen a jelnyelvi tolmácsszolgálatok megjelenése jelentette az igazi nagy áttörést a siket emberek életében.

Mivel a hallássérült személyeknek a verbális üzenetek természetesen nem hozzáférhetőek, bizonyos esetekben célzott felvilágosításra van szükségük. Ebből kifolyólag másokra vannak utalva abban a tekintetben, hogy megértésük környezetük információit. Mindemellett vallják, hogy saját ügyeik megoldásának képessége önérték és méltóság dolga. Idegen segítséget csak kivételes esetben vesznek igénybe. Ha elkerülhetetlen, először

elsősorban családjukhoz fordulnak, illetve ha ez nem lehetséges, halló ismerősöktől kérnek segítséget. Ennek a családi önsegély rendszernek az ismeretében válik csak érthetővé, miért is tudnak oly csekély tapasztalatot felmutatni a tolmácsokkal kapcsolatban.
(Ebbinghaus et. al., 1989:7-79 p.)

2. A JELNYELV

Nyelv, mely összeköt és elválaszt

A kulturális antropológiai értelmezés a siketséget egy olyan embercsoport létállapotának, adottságának tekinti, mely tagjainak közös vonása, hogy a világot elsődlegesen vizuálisan érzékelik. A közös kultúra, a hasonló tapasztalatok, viselkedési szokások jellemzik őket, s egymás közötti interakcióik során legfőképpen közös nyelvet, a jelnyelvet használják. A jelnyelv a közösség számára elsődleges kommunikációs és megismerő szerepe mellett – más nyelvi közösségekhez hasonlóan – önazonosságuknak a szimbóluma. (Bartha, 2004:319. p.)

A jelnyelv, mint önálló nyelv

A jelnyelv a vizuális kódrendszerek legfejlettebb formája. A szakemberek a jelnyelveket az 1960-as évek óta önálló nyelveknek tekintik. Ebben az időben jött létre a washingtoni Gallaudet Egyetemen – a világ egyetlen siket szakembereket képző egyetemén – a jelnyelvészeti tanszék. Itt a William Stokoe által vezetett, siket és halló nyelvészek úttörő munkát végeztek az amerikai jelnyelv kutatása terén, bebizonyítva, hogy a jelnyelvnek is van „hangtana”, alaktana, mondattana. Általánosan elmondható, hogy hasonló nyelvtani kategóriák jellemzik, mint a beszélt nyelveket. (Vasák, 1996)

A jelnyelv egy olyan vizuális-taglejtéses nyelv, amit elsősorban a siket emberek használnak, és amely nem a halló társadalom nyelvén alapul. Ezért sem lehet a jelnyelvet a beszélt nyelv jelet változataként felfogni. Minden más nyelvhez hasonlóan a jelnyelvnek is megvannak a mondattani és nyelvtani szabályai. Fontos továbbá azt is tisztázni, hogy a jelnyelv korántsem nemzetközi jelrendszer, hiszen különböző országokban, eltérő nyelvet használnak a hallássérültek. Ebből az is következik, hogy ezeknek a siket embereknek az artikulációja, is jelentősen eltér egymástól. (Vasák, é.n.)

Csak, hogy egy példán keresztül érzékeltessem mindezt: egy magyar siket az alma jelelése közben az alma szót artikulálja, addig brit sorstársa az *apple* szó artikulálásával kíséri saját jelét. Az azonban kétségtelen, hogy egymás nyelvét nem ismerő hallássérültek találkozásakor, lényegesen gördülékenyebben folyik a kommunikáció, mivel ilyen helyzetekben praktikusán elhagyják a jelek artikulációval kísért változatát és inkább a gesztusok, a mimika és az egyezményesített jelek veszik át a főszerepet.

Esélyegyenlőség a kommunikáció terén

Egyetlen fogyatékossgal élő személy, így egyetlen hallássérült ember sem boldog attól a tudattól, hogy mindennapi létezése kapcsán külön engedményekre, kedvezményekre szorul. A legtöbbjük jól meglenne bármilyen előjelű diszkrimináció nélkül, de józanul belátható, hogy az esélyek egymáshoz közelítése érdekében, a sokszor agyonhallgatott problémák megoldásában helyet kell kapnia a pozitív diszkriminációnak. Ahhoz, hogy tényegesen élhessenek az Alkotmányban foglalt alapjogaikkal, többletjogokra is szükségük van. Ezeknek a többletjogoknak a mértéke egyenesen arányosan kell, hogy nőjön azzal az értékkel, mint amennyivel kevesebb készséggel, képességgel rendelkeznek a többségi társadalomhoz képest. Ezt nevezzük pozitív diszkriminációnak, hiszen ennek segítségével tudjuk helyzetbe hozni és valóban egyenlővé tenni mindenki számára az esélyeket. (Kálmán, 1999:213.p.)

A siket személyek számára rendkívüli fontossággal bír, hogy az akadálymentesítés fogalmát kiterjesszük a kommunikációra is. Az esélyegyenlőség megteremtődése a siketek számára tulajdonképpen az infó-kommunikációs akadálymentesítést jelenti. Mind a technikai berendezések, mind a jelnyelvi tolmácsok által közvetített információk hozzásegíthetik őket a teljesebb, egyenlőbb esélyű élethez.

Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány

A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. számú törvényben foglaltaknak megfelelően a Magyar Köztársaság Kormánya 1999 áprilisában létrehozta a Fogyatékosok Esélye Közalapítványt. A szervezet időközben névváltozáson esett át, így napjainkban már Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítványa néven tevékenykedik.

A Közalapítvány feladata a fogyatékossgal élő személyek társadalmi integrációjában, esélyegyenlőségében és rehabilitációjában való közreműködés, a tevékenységek közötti összhang megvalósítása, továbbá a képzések, támogató szolgáltatások pályázati úton történő támogatása. Ebbe a sorba illeszkedik bele a tolmácsszolgálatok részére, térítésmentes jelnyelvi tolmácsszolgáltatás tárgykörében kiírásra kerülő pályázati rendszer. A támogatás fedezetét a mindenkori költségvetés biztosítja, a finanszírozás azonban a Közalapítványon keresztül történik. (www.fszk.hu)

3. JELNYELVI TOLMÁCSOK

„A tolmács szerepét hasonlítják a géphez, az ablakhoz, a hídhoz és a telefonvonalhoz. Ezek a metaforák mind találóak, ugyanakkor azonban nem veszik tekintetbe azt a fontos tényt, hogy a tolmács is emberi lény. A tolmács, mint gép hasonlat egyszerűen arra emlékeztet, hogy a közölnivalókat pontosan és megbízhatóan adja át egyik féltől a másiknak, mégpedig

érzelmi torzítások és személyes elfogultság nélkül. A tolmács, mint ablak metafora arra utal, hogy a tolmácsolás tiszta és hűséges. Ha az „ablakon” átnézhetünk és kitárulhat előttünk a világ – anélkül, hogy magára az ablakra ránéznénk. A tolmács, mint híd és a tolmács, mint telefonkapcsolat hasonlóan egyaránt azt hangsúlyozza, hogy milyen távolságot kell áthidalni azok között a felek között, akik nem ismerik egymás nyelvét, vagy nem azonos kommunikációs rendszert használnak. A tolmácsolás teszi lehetővé, hogy az információ eljusson egyik féltől a másikhoz. Valamennyi metafora csak addig érvényes, amíg nem mellőzi a tolmács emberi tulajdonságait. „ (Vasák, é.n.:157. p.)

3.1 A jelnyelvi tolmácsolás története

A XIX. századig, az intézményesített oktatást megelőző időszakban, erős elszigeteltség jellemezte a siket embereket.

1802. augusztus 15-én Vácott nyitotta meg kapuit a magyarországi első tanintézet, amelyben siket gyermekeket oktattak. Napjainkban összesen nyolc intézményben folyik a hallássérült gyermekek alapfokú képzése. Ezek az oktatási intézetek – noha legtöbb esetben a jelnyelv tanítását jelentős mértékben ellenezték – mégis komoly szerephez jutottak a jelnyelv egységesülése terén. Ennek oka elsősorban a siket családban nevelkedő gyermekek fejlett jelnyelvi kommunikációja volt. A tanítási órákon kívül a fiatalok egymás közötti interakciójában a jelnyelv rendkívül gyorsan népszerűvé vált.

A jelnyelvi tolmács szakma kialakulása előtt a külvilággal történő kommunikációban az ép hallással rendelkező családtagok, valamint a siketek iskoláiban dolgozó tanítók, papok voltak a hallássérült személyek segítségére. Ezeknek a segítő személyeknek a viselkedését javarészt a paternalista attitűd hatotta át. A XX. század közepétől azonban a siket embereknek saját nyelvük és közösségük iránti büszkeségéből fakadóan, egyre nagyobb igényük támadt arra, hogy önálló nézeteiket kifejthessék és mind zavartalanabban kommunikálhassanak környezetükkel. Eddig a fordulópontig tulajdonképpen a siketek kénytelenek voltak leginkább a jelnyelvben járatos amatőr segítőkre hagyatkozni. (Vasák, é.n.:122-178 p.)

Belátható, hogy önmagában a jelnyelv bizonyos fokú ismerete nem tesz még senkit sem alkalmassá arra, hogy tolmácsolási pozícióban is megállja a helyét. Mint ahogyan az is állítható, hogy nem elegendő a jó szándékú viselkedés sem, hiszen nem biztos, hogy ehhez megfelelő jelnyelvi tudás vagy etikai magatartás is társul.

A XX. század elejétől egészen 1937-ig bírósági tárgyalásokon – amennyiben hallássérült személy is érintett volt az ügyben – lehetővé tették, hogy a siket iskola valamelyik tanára is megjelenjék. 1951 és 1968 között tevékenykedett hazánkban az első bírósági jelnyelvi tolmács, Soltz Pálné, akit az akkori igazságügyi miniszter nevezett ki. 1972-ben a Fővárosi Bíróság által került kinevezésre az első igazságügyi jelnyelvi tolmács. (Vasák, é.n.:122-178 p.)

3.2 Tolmácsszolgálatok hálózata

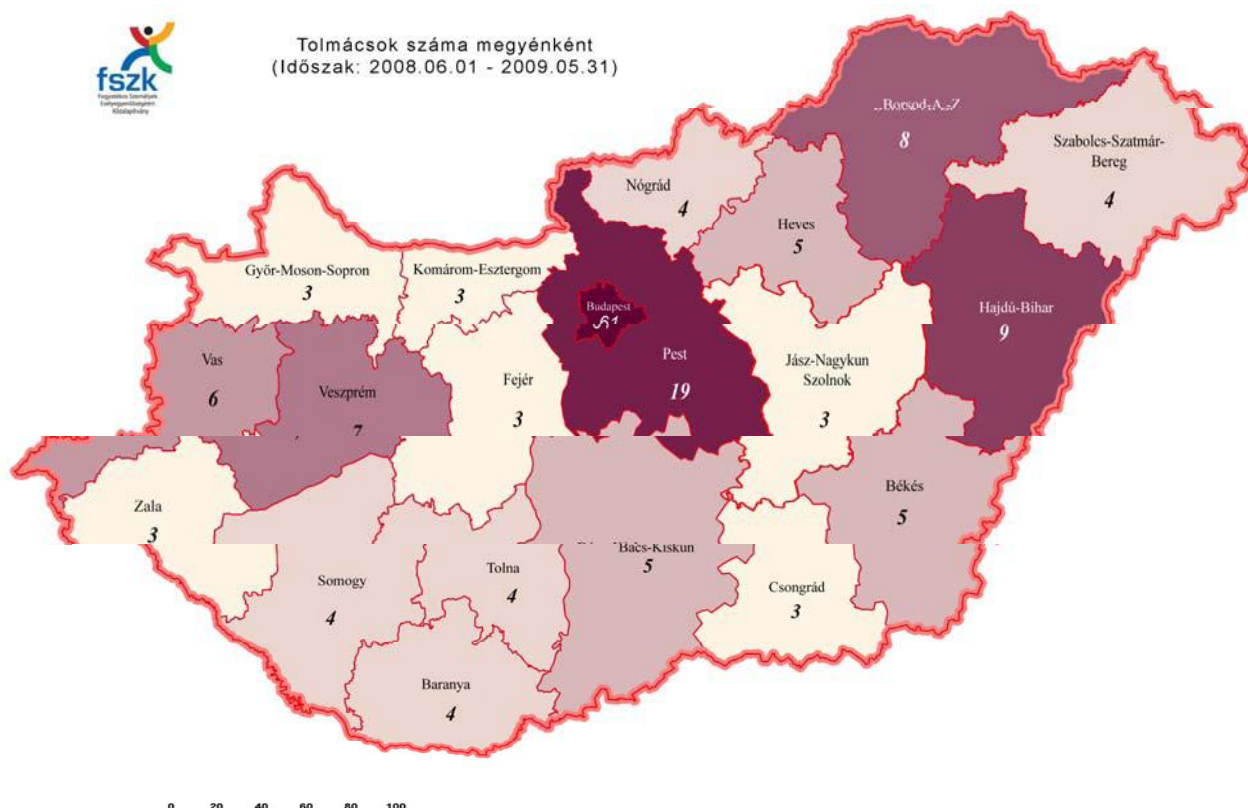
A felsorolt történelmi előzményeket követően az 90-es években került a SINOSZ élére elsőként siket főtitkár. Vasák Ivánnak köszönhetően a Szövetség keretein belül indult meg a tolmács-szolgáltatás országos hálózatának kiépítése. A szervezet – elsősorban saját, illetve pályázati erőforrásból – megyei szervezetenként 1-2 főállású tolmácsot alkalmazott. Az ő munkájukat a helyi igényekhez mérten, 10-15 szabadúszó tolmács segítette. (Vasák, é.n.)

A szabadúszó jelnyelvi tolmácsok jellemzően főállású munkaviszonyuk mellett végzik a tolmácsolási tevékenységüket. Maguk választják meg, mikor melyik munkát vállalják el, ennek megfelelően munkavégzésük nem feltétlenül rendszeres és ennek értelmében jövedelmük sem egyenletes.

Az Országos Fogyatékosügyi Programban (100/1999 XII. 10. OH) foglaltaknak megfelelően 2003-ig épült ki a jelnyelvi tolmácsszolgálat hálózati rendszere. A Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány Jelnyelvi Programirodáján keresztül, pályázati úton finanszírozott szolgáltatási tevékenységet ma Magyarországon 23 tolmácsszolgálat látja el. 2006-ig terjedő időszakban regionális, majd ezt követően megyei szinten működnek a tolmácsszolgálatok.

Csuhai-Verőczei 2009 és 2010 közötti időszakot felölelő, jelnyelvi tolmácsszolgálat igénybevételi adatainak témájában folytatott kutatásban az önálló életvitel támogatása, mint tolmácsolási terület, elsősorban többséggel szerepel. Mindez számokban kifejezve a következőket jelenti. A tárgyidőszakot tekintve (2009.06.01 - 2010.05.31) az éves 29.493 tolmácsolási eset közül az önálló életvitel és egyéni igény kategóriában 21.446 alkalommal (73%) kérték a jelnyelvi tolmácsok segítségét, míg a fennmaradó esetszám 28 különféle tolmácsolási típuson belül oszlott szét. Ugyanezen kutatásból ismerhető meg a tolmácsolás során keletkező úgynevezett járulékos idők aránya. Ebben a tekintetben járulékosnak minősíthető az utazás, a felkészülés és a várakozással töltött idő. Az adatok egészen meglepő eltéréseket mutatnak. A 13%-tól egészen a 103%-ig találhatunk az összes tolmácsszolgálatot tekintve adatokat. Átlagosan 54% járulékos idő fordítódik egy tolmácsolásra, amiről elmondható, hogy rendkívül magas arány.

Egy 2009. évi felmérés szerint, adott időszakban, országosan mindösszesen 163 fő látott el jelnyelvi tolmácsolási feladatokat. Ebből 82 fő főállású státuszban, míg 81 fő megbízási jogviszonyban végezte a tolmácsolási tevékenységet. A következő, 1. számú ábrán az országos szintű megoszlása látható a 2008-2009. évben aktívan tevékenykedő jelnyelvi tolmácsoknak. (Dr. Szabó et. al., 2009)

1. ábra: Jelnyelvi tolmácsok megyénkénti megoszlása vonatkozó időszakban

Forrás: Dr. Szabó A. et. al.,: (2009) Jelnyelvi tolmácsszolgáltatás támogatása 2008.II. félévétől 2009.I. félévéig terjedő időszakra

Az előzőekben hivatkozott tanulmányt egy év elteltével egy újabb követte. A jelnyelvi tolmácsszolgáltatás igénybevételi adatainak elemzése a 2009. június 1. és 2010. május 31. közötti tárgyidőszakra vonatkozóan, a 2010 évi felmérés alapján 75 főállású, illetőleg 91 fő megbízási jogviszonyú jelnyelvi tolmács állt a 23 tolmácsszolgálattal jogviszonyban. (Csuhai - Verőczei, 2010)

Ezen az adatokból kitűnik, hogy egy év leforgása alatt, az amúgy is alacsony létszámú főállású jelnyelvi tolmácsok száma tovább csökkent.

3.3 Jogsabályi háttér

A jelnyelvi tolmácsolás hazai helyzetét az egyes jogi szakterületeken alkalmazott, valamint az élet általánosabb érvényű, leginkább az önrendelkezést segítő jogi szabályozásain keresztül szintén van módunk megismerni. A 3. számú mellékletben foglaltaknak megfelelően kívánom tételiesen bemutatni, hogy a hazai jogi normák miként is rendelkeznek a jelnyelvi tolmácsok alkalmazhatóságával kapcsolatban.

Hosszú időn keresztül furcsa, paradox helyzet állt fenn hazánkban. Egészen 2009-ig egy olyan nyelvnek a tolmácsaiként tevékenykedtek a pálya művelői, amelyet Magyarország egymást követő kormányai, törvényi szinten nem ismertek el önálló nyelvként.

Ennek a tarthatatlan helyzetnek került a végére pont, amikor is az Országgyűlés elfogadta a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szóló 2009. évi CXXV. törvényt. E törvény megalkotása néhány, korábban már létező jogszabályban idézett elő változást. Mivel a már meglévő jogszabályok többsége tartalmát tekintve nem szorult különösebb változtatásra, mindez elsősorban a szóhasználat megfelelő alkalmazását érintette (*süket*, *néma* kifejezés helyet, *siket* és *hallássérült* szavak alkalmazása jelent meg). A jelnyelvi tolmácsolást szabályozó jogszabályok az *3. számú mellékletben* találhatóak.

Külön felhívnam a figyelmet a jogszabályok sorából a 2012. január 1-től hatályba lépő Alaptörvényben megjelenő H cikkelyre (*3 .sz. melléklet*). Bár ez nem a jelnyelvi tolmácsok közvetlen tevékenységével kapcsolatos, mégis érdemes kiemelni, hiszen korábban soha nem volt példa arra, hogy a jogalkotás legfelsőbb szintjén a magyar jelnyelvet, mint a magyar kultúra részét vegyék számba.

4. A JELNYELVI TOLMÁCSKÉPZÉS

A magyarországi jelnyelvi tolmácsok képzése viszonylag rövid múltra tekinthet vissza. Az alig 30 évvel ezelőtt útjára indított képzési rendszer folyamatos fejlődéssel, néha megtorpanással és állandó újragondolással jellemezhető. A legdinamikusabb változás a 2003. évtől figyelhető meg, melyre nyilvánvalóan komoly hatással bírt a hazai tolmácsszolgálati hálózat kiépülése, valamint az egyre növekvő igény a hallássérült személyek részéről a szolgáltatás igénybevételére vonatkozóan.

Hazánkban 1983-ban a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége valamint a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola közös vállalkozásként indult útjára, szervezett keretek között a jelnyelvi tolmácsképzés. E két intézmény napjainkban is ellátja e tevékenységet, igaz a tananyag az elmúlt időszak alatt több ízben is átdolgozásra került, valamint két alkalommal maga a képzés is szünetelni kényszerült.

Első képzési ciklus

Az első képzési szakasz 1983-tól 1993-ig tartott, mely időszak alatt 177 fő végezte el a tanfolyamot. (Vasák, é.n.)

Ebben a ciklusban maga a képzés időtartama 3 félévet vett igénybe, mely idő alatt mindösszesen 100 óra elméleti és 65 gyakorlati óra szerepelt. A sikeres képesítő vizsga letételét követően a hallgatók fordító jeltolmács, illetve szakértő jeltolmács oklevelet vehettek át. ((Nyíró - Szabó, é.n.)

Írásában Vasák (é.n.) említést tesz arról, hogy egy, a Hallássérültek Országos Szövetsége (SINOSZ elődje) által végzett felmérés szerint, ebben az időszokban oklevelet szerzett tolmácsok közel 80%-a nem használta a képzés során megszerzett ismereteit és döntő többségük a jövőben sem tervezte kamatoztatni a tudását. Ezen információk készítették

arra a HOSZ-t, hogy 1994/95-ben felfüggeszse az oktatást és elsődlegesen a képzés reformjára koncentráljon.

Második képzési ciklus

Az 1997-ben indult új irányvonal megszüntette a fordítói és szakértői jeltolmács megkülönböztetést, helyette bevezette az egységes, jelnyelvi tolmács képesítést. Tervek voltak arra vonatkozóan is, hogy az újonnan induló képzés már diplomát biztosított volna a résztvevők számára. Ám az ehhez szükséges – elsősorban személyi jellegű – feltételek nem voltak adottak. Elmondható, hogy az akkori helyzet napjainkra sem javult jelentősen, mivel a hallássérült jelnyelvi oktatók között szinte alig akad olyan személy, aki felsőfokú oklevéllel rendelkezne.

A jelnyelvi tolmácsképzés válságával párhuzamosan a HOSZ országszerte elindította az alap- és középfokú kommunikációs tanfolyamait. E képzési forma több előnnyel is szolgált. Egyrészt azok számára nyújtott lehetőséget, akik kizárólag a jelnyelv társalgási szintű elsajátítását kívánták elérni, továbbá azok számára is jó alternatívaként szolgált, akik ezt követően – gazdag jelnyelvi készlettel felvértezve – kívántak a felsőfokú jelnyelvi tolmácsképzésbe bekapcsolódni. (Vasák, é.n.)

Nyíró és Szabó (é.n.) írásából megtudható, hogy az új képzésben főként a gyakorlati órák számának emelésére, valamint a nagyobb arányú tolmácsolási gyakorlatra helyezték a hangsúlyt a szervezők. Ennek függvényében immár 162 óra elméleti és 103 óra gyakorlati foglalkozást építettek be a 4 féléven át tartó képzési ciklusba. A siketek igényeit figyelembe véve a jelnyelvi tudás elsajátítására biztosítottak magasabb óraszámot, melyhez siket oktatókat alkalmaztak. A reformelképzelések és minden igyekezet ellenére sem valósult meg a korábbinál magasabb színvonalú képzés, így ebben a képzési formában is csupán 3 évfolyam szerezte meg a jelnyelvi tolmács képesítését.

Harmadik képzési ciklus

2003-ban az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola Hallássérültek Pedagógiájának Tanszéke nyújtotta be elsőként akkreditációra az újonnan kidolgozott jelnyelvi tolmácsképző programját. Mivel a SINOSZ és a Főiskola által képviselt elképzelések, több helyen elértek egymástól – leginkább az elmélet és a gyakorlat arányait tekintve –, ezért a SINOSZ is kidolgozott egy képzési rendszert, melyet megközelítőleg fél évvel később szintén sikeresen akkreditált. (Vasák, é.n.:176-188 p.)

Az akkreditált középfokú jelnyelvi tolmácsképzés óraszámát tekintve a korábbiakhoz képest megközelítőleg 100 órával emelkedett és a gyakorlati órák aránya, mely így elérte a 60%-ot, ami szintén jelentős változást jelentett a korábbi képzéshez képest. A 2006-ban az Országos Képzési Jegyzék átdolgozása következtében, a 2007. évben induló jelnyelvi tolmácsképzésen belül elkülönítésre került két különböző rész-szakképesítés. Ennek értelmében megjelent a *relé jelnyelvi tolmács*, valamint a *társalgási jelnyelvi tolmácsképesítés*.

Relé jelnyelvi tolmács alatt azt a végzettséget szerzett, jelnyelvet magas szinten értő **siket** személyt értjük, aki képes a jelnyelvi tolmács, valamint a vagy alacsony nyelvi kompetenciával rendelkező, vagy nemzetközi jelnyelvet használó fél között a zavartalan kommunikációt biztosítani. A jelnyelvi tolmácsképzés korábban áhított reformja valójában ennek a képzésnek a beindításával valósult meg. A 4 féléves képzés óraszámát 1200 órára emelték fel, míg a részképesítések megszerzését is 1000 órában maximálták. A részképesítések nem csak óraszámukat tekintve tértek el a jelnyelvi tolmács képesítéstől, hanem a bemeneti feltételek esetében is mások voltak a követelmények. A 52 223 01 0000 00 00 azonosítószámú jelnyelvi tolmács szakképesítésre történő jelentkezés esetében érettségi vizsga megléte volt a követelmény, míg a két részképesítés esetében elégséges volt az általános iskola nyolcadik évfolyamának elvégzését igazolni. A relé jelnyelvi tolmács szakképesítés azonosító száma: 52 223 01 0100 31 01, társalgási jelnyelvi tolmács szakképesítés azonosító száma: 52 223 01 0100 31 02.

2008-ban ismét változás következett be a képzésben. Az előző évekkel ellentétesen a társalgási jelnyelvi tolmácsképesítés, bemeneti követelményeként is már érettségi vizsgát jelöltek meg, míg a relé jelnyelvi tolmácsképesítésnél változatlan maradt a bejutás feltétele. Érthető volt a módosítás szükségessége, mivel az 52-es OKJ azonosító számmal fizikai vagy szellemi munkát igénylő munkakör betöltésére jogosító középszintű szakképesítést takar, mely a szakmai és vizsgakövetelményben meghatározott bemeneti kompetenciákra, szakmai előképzettségre vagy érettségi vizsgára épül. (www.nive.hu) Ez alapján, a társalgási jelnyelvi tolmács részképesítés megszerzését követően, még annak is módja nyílt a jelnyelvi tolmács képesítést megszerezni, aki érettségi vizsgával sem rendelkezett. Ez a lehetőség ismételtelen a szakmai színvonal esetleges romlását veszélyeztette.

Fentiekből is jól érzékelhető, hogy bár Magyarországon hivatalosan 1983 óta folyik jelnyelvi tolmácsképzés, valójában csak 2004-ben indult meg a szakma professzionális oktatása az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolán, valamint a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége által indított középszintű OKJ-s tanfolyam keretein belül.

Sok más humán segítő szakmától eltérően jelnyelvi tolmácsok képzésének a megkezdése előtt a jelentkezők rátermettségét – a jelnyelvi tudás mellett – egy ún. pályaaalkalmassági vizsgálat során mérik fel. Ezek alapján a motiváció feltárása mellett, feltérképezik a magyar jelnyelv és a beszélt magyar nyelv alkalmazásának színvonalát, kitérnek a figyelem-megosztási képesség fokára, valamint az absztraháló képesség milyenségét is górcső alá veszik a kiválasztás során. Ennek az eljárásnak a fontossága mindenképpen indokolt, hiszen a képzés során elsajátított ismeretek mellett, számos személyiségjegy és képesség megléte nélkül igazán nehezen válhat bárkiből, a munkáját magas színvonalon üzni képes jelnyelvi tolmács.

1. táblázat: A képzési rendszer egymásra épülése, valamint a végzettséghez kötődő foglalkoztatási rendszert

KÉPZÉSI RENDSZER	FOGLALKOZTATÁSI RENDSZER	MUNKAKÖRÖK, FELADATKÖRÖK
Alapfokú kommunikációs tan.	-----	-----
Középfokú kommunikációs tan.	-----	-----
Felsőfokú jelnyelvi tanfolyam	Kommunikációs segítő	Recepció, információ, ügyfélszolgálati
Felvételi előkészítő (jelnyelvi tolm. képz.)	Kommunikációs segítő	Recepció, információ, ügyfélszolgálati
Felsőfokú jelnyelvi tolmácsképző	Jelnyelvi tolmács gyakornok (regisztrált segítő)	Tolmácsszolgálati munkatársak, szövetségi dolgozók, önkormányzati; egészségügyi; oktatási alkalmazottak
Kötelező továbbképzések (gyakorlati évekhez kötötten)	Kvalifikált jelnyelvi tolmács	Szabadúszó tolmácsok, tolmácsszolgálatok alkalmazottai, felelős vagy vezető beosztású siket személyek melletti személyi tolmácsok

Forrás: Henger - Kovács, (é.n.): A jelnyelvi tolmácsolás alapismeretei

Új irányvonal

A magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szóló 2009. évi CXXV. törvényben foglaltaknak megfelelően a magyar jelnyelv területén szükséges fejlesztések megindítása lett célként kijelölve. Ez alapján a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány koordinációjával, az európai nyelvi referenciakeretnek megfelelően öt különböző szinten: A1, A2, B1, B2 és C1 szinten került kidolgozásra a magyar jelnyelvi tanfolyamok tananyaga (4. sz. *melléklet*). Emellett a hazai felsőoktatási szereplők bevonásával hat képzési program készült el, amelyek magyar jelnyelv felsőoktatásba történő beépítését vonhatják maguk után. Ezek a következők:

1. magyar alapszakon belül magyar jelnyelv szakirány, valamint minor szak,
2. jelnyelv szakos tanár mesterszak,

3. hallássérült tanulók bilingvális oktatása-nevelése (szakirányú továbbképzés),
4. idegen nyelvet jelnyelven tanító oktató (szakirányú továbbképzés),
5. jelnyelvi képzés tolmácsoknak jelnyelvi tolmácsolásra (szakirányú továbbképzés),
6. jelnyelvi képzés nyelvtanároknak jelnyelv tanítására (szakirányú továbbképzés).

Ezen túlmenően szintén az FSZK gondozásában továbbképzési lehetőségként került kidolgozásra a „felkészítés jelnyelvi fordítások készítésére”, és a „feliratozás és a jegyzetelés” (online tréning) képzési programja is. (Gombkötő et. al., 2011)

Az eddigiekben felvázolt képzési lehetőségek mellett jelent meg 2009-ben a Miskolci Egyetem szervezésében a jelnyelvi mentor szakirányú továbbképzés. (www.uni-miskolc.hu)

A korábbiakban felsorolt képzésektől eltérően, – ahol elégséges volt érettségivel rendelkeznie a jelentkezőknek – bemeneti feltételként itt már, bármely alapképzésben megszerzett oklevelet jelöltek meg a szervezők.

5. TOLMÁCSOLÁSI TERÜLETEK

Mivel a következőkben felsorolt tolmácsolási területek, mind más és más elvárást támasztanak a jelnyelvi tolmácsolást illetően, érdemes mindegyiket közelebbről is szemügyre venni. Nemcsak a téma, de a területhez kapcsolódó körülmények is jelentősen eltérőek lehetnek, ennél fogva alapos tudást és felkészülést igényelnek. Nyíró - Szabó (é.n.) a következő kategóriák mentén osztotta fel a tolmácsolás során elkülönülő területeket:

Szociális tolmácsolási esetek

Bár külön tolmácsolási területként kerül feltüntetésre, mégsem nevezhetjük klasszikus tolmácsolási területnek a szociális tolmácsolás eseteit. Mint ahogy minden ép hallással rendelkező ember számára, úgy a hallássérült személyeknek is fontos bizalmi kérdés az ezt a területet érintő ügyintézés. Éppen ebből az okból kifolyólag, fontos szempont a segítőként felkért személy bizalmi mutatója. Sok esetben hangsúlyosabb is, mint a jelnyelvi tudás színvonala. Elmondható, hogy a megrendelő ügyfél igénye elsősorban a titoktartásra koncentrálódik. Éppen ezért ezekben az esetekben gyakran nyújtanak számukra segítséget, tolmácsvégzettséggel nem rendelkező, de a jelnyelvet mégiscsak ismerő személyek. Amennyiben nincs a környezetében a személynek ilyen segítő, csak abban az esetben fordulnak a jelnyelvi tolmácsokhoz. Ilyenkor is elsősorban közvetlen megoldást várnak el tőlük és a legkevésbé preferálják azt a helyzetet, amikor hárman; a segítő, a tolmács és maguk vesznek részt a folyamatban.

Államigazgatási és igazgatásslolgáltatási tolmácsolás

Az államigazgatási (hatósági) és igazgatásslolgáltatási tolmácsolás rendkívül nagy felelősséggel járó feladat. A tolmács az ügyfél felkérése, valamint a hatóság általi kirendelés alapján végezheti munkáját. Az 1957. évi IV. törvény alapján az intézkedő hatóság hallássérült ügyfél esetén, jelnyelvi tolmácsot kell alkalmazzon. A gyakorlat leginkább azt mutatja, hogy a siket ügyfelek még az ügyintézés, eljárás megkezdése előtt maguk intézkednek a jelnyelvi tolmács megrendeléséről, hiszen ebben az esetben bízhatnak abban, hogy rájuk nézve is gördülékenyen folyik majd a kommunikáció.

Ez a tolmácsolási terület megköveteli, hogy elsősorban nagy gyakorlattal, az eljárások rendjével tisztában lévő és jogi ismerettel rendelkező tolmácsok lássák el az ilyen típusú felkéréseket. Minden más tolmácsolási területtől eltérően, itt a tolmácsnak a hangról jelre történő fordítást folyamatosan hanggal kell kísérnie, azért hogy a hatósági munkát végző résztvevők is meggyőződhesse az arról, hogy az általuk elhangzott információk kerülnek-e közvetítésre.

Oktatási tolmácsolás

Napjainkban egyre nagyobb teret hódít az oktatási tolmácsolás. A 2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról, külön rendelkezik azokról a hallássérült személyekről, akik középfokú vagy felsőoktatási intézmény tanulói/hallgatói, valamint kitér azokra is akik felnőttképzésben vesznek részt. Ezen esetekben az évi 120 térítésmentes jelnyelvi tolmácsolási kereten túl további tolmácsolási órákat rendel. (3. sz. melléklet)

A gimnáziumban, szakközépiskolában, illetve szakiskolában tanulói jogviszonyban álló személyek részére tanévenként további 120 órát, a felsőoktatási hallgatói jogviszonyban álló személyek részére szemeszterenként 60 órát, míg a felnőttképzésben részt vevő személyek részére képzésenként a képzés óraszám 20 százalékának megfelelő mértékű térítésmentes jelnyelvi tolmácsszolgálatot biztosít.

Ahhoz, hogy a tolmácsolás megfelelő színvonalon valósuljon meg, kizárólag szakképzett jelnyelvi tolmácsok alkalmazása lehetséges. Emellé fontos kritérium, hogy a tolmács elégséges tárgy és témaismerettel rendelkezzen. Ismervén a hazai jelnyelvi tolmácsok számát, nehéz elképzelni, hogy ez az elvárás az oktatási tolmácsolások során minden esetben megvalósul. Az oktatási tolmácsolás nagyfokú kreativitás igényel, a képzés során elhangzott szakkifejezések, idegen eredetű szavak jellel történő formálása során.

Médiatolmácsolás

A magyar közszolgálati és kereskedelmi televíziós csatornák adásaiban mind gyakrabban láthatóak jelnyelvi tolmácsok. Köztudomású, hogy az Országgyűlés nyilvános ülései a jelnyelvi tolmácsok közvetítése által minden esetben infokommunikációs akadálymentesítettek. Legalábbis a szolgáltató televízió szerint.

A kereskedelmi csatornák magazin műsoraiba elvértve ugyan, de kapnak meghívást siket személyek, akik minden esetben jelnyelvi tolmács kíséretében érkeznek. Ezek a tolmácsok azok, akik hathatósan járulnak hozzá, ahhoz hogy a stúdióban is minél tökéletesebben valósuljon meg a felek közötti kommunikáció.

A médiatolmácsolás során a jelnyelvi tolmács munkájával szembeni elvárás a pontos, gazdag szépen kivitelezett jelek alkalmazása, melyhez korrekt artikuláció társul. A jelről hangra történő fordítás során rendkívül fontos, hogy a tolmács a kivitelezett jeleket szép, szabatos formájú mondatokká alakítsa és minél választékosabb kifejezéseket használjon a fordítása során. A média tolmácsolási szituációk mindegyikében különös figyelmet kell szentelni az ápoltság megjelenésre és az ajkak és szemek kihangsúlyozó smink használatára. Fontos momentuma a médiatolmácsolási tevékenységnek, hogy a jelnyelvi tolmács munkáján keresztül egyre szélesebb körben válnak ismertté a siket személyek, így az általuk képviselt kultúra is remélhetőleg egyre elfogadottabbá válik.

Konferenciatolmácsolás

A konferenciatolmácsolás igazán komoly kihívást jelent, ám rendkívül sokat segíthet a mind tökéletesebb kivitelezésben, ha a felkért tolmács/ok megfelelőképpen készülnek fel munkájuk megkezdése előtt. Ilyenkor célszerű tájékozódni az adott témáról, esetlegesen az előadótól beszerezni előadása anyagát. A terjedelmet illetően is hasznos az előkészület, hiszen több órás konferencia esetén, célszerű váltótársat is biztosítani. A páros, vagy esetleges csoportos tolmácsolás alkalmazása során az éppen „pihenő” tolmács/ok, mindig készenlétben vannak miközben az aktívan jelező társuk munkáját folyamatosan figyelemmel kísérik. Természetesen amennyiben szükség van rá kollégájukat ki is tudják segíteni, abban az esetben, ha az, az esetlegesen az elhangzó szövegtől egy kissé elmarad.

Ebben a tolmácsolási módban fordul elő a tolmácsok által legkevésbé kedvelt feladat, nevezetesen a jelről hangra történő tolmácsolás. Ellentétben a hangzó nyelvekkel a jelnyelvi tolmácsolás során ez az egyik legnehezebbként említett feladat. Ahogyan a halló emberek között sem találunk két egyforma hangszínen, hangmagasságban és stílusban beszélő személyt, ugyanez igaz a siketekre is. Ahány ember annyiféle jelezés. Ezért is jelent igazi kihívást ennek a feladatnak a végrehajtása. Ráadásul itt nem elég megérteni, hogy a siket mit jelez, a magyar jelnyelv alkalmazásával, át kell tudni mindezt ültetni, méghozzá kellő cizelláltsággal a hangzó magyar nyelvre. Azért, hogy mindez a ténylegesen elvárható színvonalon végezzék a jelnyelvi tolmácsok, került be a képzésükbe a beszédművelés tantárgy.

Színházi tolmácsolás

Évről évre öröndetes módon egyre több jelnyelvi tolmács által kísért színdarab kerül megrendezésre. A rendező és a színészek döntése alapján időnként arra is van példa, hogy a tolmácsot „belerendezik” a darabba. A felkészülés a szövegkönyv tanulmányozásával

kezdődik, majd a színészekkel folytatott közös próbával folytatódik. Ehhez a munkához jelnyelv magas szintű ismerete mellett szükséges bizonyos színészi képességek megléte is. Ne feledjük, egy darabban lévő összes szereplő megszólalását egy személyben kell, hogy átadja a színpad szélén helyet foglaló tolmács. Így mindössze a testtartása, mimikája és artikulációja áll a rendelkezésre, ahhoz hogy a különböző szereplők eltérő megszólalását a hallássérült nézők felé közvetítse. Széles körben elfogadott nézet, hogy a tolmácsolási tevékenység alatt a figyelemkoncentráció átlagosan 20 percig tartható fenn. A színházi tolmácsolás éppen ezért különösen komoly felkészülést igényel, hiszen itt leginkább csak a felvonások között valósulhat meg a tolmácsváltás. Ebből következően gyakran másfél órán keresztül képesnek kell lennie a tolmácsnak a színpadon zajló megszólalások közvetítésére.

6. JELNYELVI TOLMÁCSOLÁS SAJÁTOSSÁGAI

Jelnyelvi tolmácsok személyiségprofilja

Közel két évtizeddel ezelőtt már két neves angol kutató kísérletet tett arra, hogy a jelnyelvi tolmácsok pszichológiai, illetve személyiségprofilját leírja. „1973-ban Quigley és munkatársai arról számoltak be, hogy a vizsgálatukban résztvevő személyek (30 fő) a következő jellemvonásokkal bírtak:

- átalagon felüli intelligencia (a Wechsler-féle Felnőtt Intelligenciaskálával mérve),
- átlag feletti képesség a kreatív gondolkodás terén a Christensen-Guilford Fluency Teszttel mérve),
- a 45 évnél fiatalabbak átlag feletti teljesítménye a különböző anyagok térbeli megmunkálása terén (a Minnesota Papírhajtogatási teszttel mérve)
- átlag feletti, illetve átlagos eredmények az összes személyiségjegyek tekintetében, a jó benyomás keltése iránti igény kivételével. (a California Pszichológiai Jegyzék alapján).

1974-ben Schein egy csoport tolmács (17 fő) jellemvonásaira koncentrált az Edwards-féle személyiségskálát használva. Beszámolt arról, hogy a vizsgálatban részt vevő tolmácsok leginkább így jellemezhetőek: ...szeretnek a figyelem középpontjában lenni, függetlenek akarnak lenni, nem várnak másoktól segítséget, nem félnek a hibázástól, és rugalmas gondolkodásmóddal rendelkeznek” (Cokley, é.n.)

Jelnyelvi tolmácsokkal szembeni attitűd

A siket személyeknek a mindennapi élet során megélt hátrányos helyzete nem hiszem, hogy vita tárgyát képezné. A sokszor esélytelennek látszó küzdelem, hogy elfogadott tagjai

lehessenek a társadalomnak, a másságukkal való folyamatos szembesítés gyakran elkeseredetté, de leginkább bizalmatlanná teszi őket. Hiába közelít hozzájuk egy új, nagyon szigorú etikai és erkölcsi normákat magáénak valló tolmács nemzedék, sajnos el kell fogadni, hogy még évek hosszú sorának kell eltelnie, ahhoz, hogy a jelnyelvi tolmácsok használatának kultúrája kifejlődjék. A siket közösség tagjaiban, a lelkek mélyén megbúvó, tolmácsokkal szembeni bizonytalanság és félelem kérdését jól példázza egy a század végén megjelent tolmácsolással foglalkozó alapműben olvasható vicc:

A seriffnek hosszas üldözés után sikerül elkapnia egy bankrablót, aki történetesen egy siket férfit. A seriff faggatni kezdi a férfit, hová rejtette a lopott pénzt. A siket férfi jelelését a tolmács hangra fordítja: „Azt mondja, nem tudja, miről beszél.” Miután a siket férfi fél órán keresztül folyamatosan tagad, az ingerült seriff fegyvert szegez a siket férfi fejéhez és ezt mondja: „Ha nem mondja meg, hová rejtette a pénz, megölöm!”

A tolmács letolmácsolja a fenyegetést, a már rémült siket férfi így válaszol: „Az unokatestvérem háznak hátsó bejáratához vezető lépcső alá rejtettem.” A seriff érzékelve, hogy valami változás állt be a siket férfi folyamatos tagadásában, érdeklődve kérdezi: „Mit mondott?” A tolmács gyorsan válaszol: „Azt mondja nem fél a haláltól...” (Henger-Kollár, é.n. 34 p.)

E mögött a vicc mögött meghúzódó a problémakörnek az orvoslása okán a 2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról is külön fejezetet szentel titoktartási kötelezettség kérdéskörnek a jogi szabályozására:

9. § (1) *A jelnyelvi tolmácsot a tevékenységével összefüggésben tudomására jutott adatok, tények, információk vonatkozásában titoktartási kötelezettség terheli, e kötelezettsége tevékenységének megszűnése után is megmarad.*

(2) *A titoktartási kötelezettség nem vonatkozik arra az esetre, ha ez alól a hallássérült, illetve siketvak személy felmentést adott, vagy jogszabály az adat, tény, információ szolgáltatásának kötelezettségét írja elő.*

A tolmácsolás legfontosabb kellékei

A minőségi munkavégzéshez nem elégséges az adott nyelv magas szintű ismeretének elsajátítása, továbbá a rutin megszerzése, mindemellett számos olyan tulajdonságnak, illetve stratégiának az elsajátítását is szem előtt kell tartani, melyek közvetetten szintén hozzájárulnak a kvalifikált képességének a kialakításához. Nyíró – Szabó (é.n.,4:24-31 p.) A jelnyelvi tolmácsolás elmélete és gyakorlata című könyvében a következő területeket veszi számba:

Nyelvtudás

- A legalapvetőbb elvárás egy tolmáccsal szemben, hogy az anyanyelve mellett az általa választott nyelven is megingathatatlan nyelvtudással rendelkezzen. Ugyanígy fontos, hogy az adott idegen nyelv minél többféle stílusát, zsargonját ismerje, hiszen

ezt teszi majd számára lehetővé, hogy széles palettán legyen képes szövegeket közvetíteni.

Nyelvészeti háttérismeret

- Jó fordításra csak olyan ember képes, akinek a tudása nem korlátozódik kizárólag az idegennyelv-ismeretre, hanem emellett tisztában van az adott nyelv grammatikájával, lexikájával és mindezt a tudását a gyakorlatban is képes alkalmazni.
- A sokféle témával való találkozás pedig elengedhetetlenné teszi, hogy szókincsét folyamatosan fejlessze.
- A kódváltás rugalmassága a tolmácsolási rutin legfőbb ismérve. Ez nevezetesen azt jelenti, hogy a két nyelv közötti váltást könnyedén és természetesen legyen képes kezelni a tolmács.

Általános műveltség

- Egy átlagemberhez képest a tolmácsoknak sokkal szélesebb témájú palettán kell tudni megnyilatkozni, ebben pedig nagy segítséget jelenthet, ha ismereteik minél nagyobb skálán mozognak.
- Siket személyek esetében számos esetben a tolmácsra hárul a felelősség, hogy háttér információval lássa el ügyfelét, mivel az elhangzott beszámoló e nélkül nem lenne a megrendelő számára érthető.

Memória

- Szinkrontolmácsolás során a jelnyelvi tolmácsnak párhuzamosan kell hallgatnia az információt és ezzel egy időben jelben közvetíteni a megrendelő felé.
- Szinkrontolmácsolás kapcsán a rövidtávú memória van használatban.
- Konszekutív tolmácsolás (gondolati egységekre bontva továbbít) során pedig főképp a hosszú távú memória van mozgósítva.

Rutin

- A mentális energiával való gazdálkodásban nyújthat segítséget az automatizmusok alkalmazása.
- A leggyakoribb szófordulatokra bevált repertoárral való rendelkezés megkönnyíti az ismeretlen tartalmi elemekre fordított figyelem összpontosítását.

Személyiség

- A jelnyelvi tolmáccsal szemben támasztott alapvető követelmény, hogy kellő **rugalmassággal** legyen képes alkalmazkodni a meglehetősen változatos, esetenként akár mostohának is nevezhető munkakörülményekhez. Ennek elviseléséhez magas fokú tűrőképesség és nagyvonalúság szükséges.

- A **nagyvonalúságra** a tolmácsnak **a saját munkájával szemben** is szüksége van, hiszen el kell tudja fogadni, hogy saját teljesítményével szinte sohasem lesz elégedett. Nem emésztheti magát amiatt, ha utóbb eszébe jut egy alkalmasabb célnyelvi szófordulat, mellyel jobban ki tudta volna fejezni magát.
- A szimultán történések és cselekvések miatt továbbá szükség van magas fokú **figyelem-megosztási** képességre.
- A **lényegkiemelés képessége** segítheti abban, hogy el tudja dönteni mi a tolmácsolandó üzenet eszenciája, s melyek a mondanivalóhoz képest mellékes formai modorosságok.
- Az előző képességhez kapcsolódik szorosan a **döntési és a gyors reagálási képesség**. Bármilyen váratlan helyzetbe is kerüljék, meg kell őriznie nyugodtságát, nem jöhet zavarba.
- Miután nyilvános helyen végzi a munkáját, ahol akár több száz szempár is szegeződhet rá, egészséges önbizalommal és mérsékelt exhibicionizmussal is kell rendelkeznie.
- A magabiztos fellépés, a **jó retorikai képesség** a hiteles megszólalás egyik előfeltétele.
- A tolmácsolási helyzetek, különösen a hallássérült személyek megkívánják, hogy a jelnyelvi tolmács fejlett **empátiás képességgel** rendelkezzen.

Jelnyelvi tolmácsok hálózata

2003 óta indult meg Magyarországon a jelnyelvi tolmácsszolgálat kiépítése. Jelenleg hazánkban 1 országos hatáskörrel rendelkező, 19 megyei és 3 fővárosi jelnyelvi tolmácsszolgálat működik. Ezek közül mindössze 12 tartozik a Siketek és Nagyothallók Országos Szervezetének égisze alá. Az többi tolmácsszolgálat alapítványi, közhasznú alapítványi, esetlegesen egyesületi formában látja el feladatát. Ezeknél a szervezeteknél dolgozó szakképzett jelnyelvi tolmácsok, valamint kommunikációs segítők biztosítják a hallássérült emberek számára a megfelelő szintű kommunikációs csatornán az információk közvetítését. Magyarországon minden siket számára a szolgáltatás igénybevétele térítésmentesen történik.

A munkatársak számát tekintve jelentős eltérések vannak csakúgy, mint a megrendelések számát alapul véve. A főállásban foglalkoztatott jelnyelvi tolmácsok száma ugyan viszonylag kiegyenlített az összes szolgáltatónál, mivel 2 fő és 5 fő között változik. Ugyanez már nem mondható el a szabadúszó jelnyelvi tolmácsok megoszlási arányáról, mivel itt már jelentős eltérések mutathatóak ki. A fővárosban tevékenykedő tolmácsszolgálatok esetében 5 és 24 fő között ingadozik a nem főállásban foglalkoztatottak száma, míg a vidéken ugyanilyen minőségben 0 és 3 fő az alkalmazásban állók száma. (Csuhai – Verőczei, 2010)

III. ANYAG, MÓDSZER

1. A KUTATÁS CÉLJA, HIPOTÉZIS

Vizsgálatomban szeretnék világos képet kapni arról, hogy a hallássérült személyek, miként viszonyulnak a jelnyelvi tolmácsokhoz, milyen elvárásokat támasztanak velük szemben. Céloomul tűztem ki annak felderítését, vajon a siket emberek a kommunikációs nehézségeken túlmutató problémáik (szociális, mentális) esetében is várnak-e el a jelnyelvi tolmácsoktól szakmai segítséget?

Továbbá ezzel párhuzamosan arra keresem a választ, hogy jelnyelvi tolmácsok mennyire gondolkodnak reálisan ezekről az elvárásokról. Ők hogyan látják ügyfeleiket? A tolmácsolási tevékenységük mellett jelennek-e meg más elvárások munkájukat illetően? Vizsgálatom során választ szeretnék kapni arra, milyen pozitívumokat, és milyen nehézségeket tudnak megfogalmazni a jelnyelvi tolmácsolás területére vonatkozóan.

Kutatásom során a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

- Feltételezem, hogy a siket emberek a jelnyelvi tolmácsokkal szemben a tiszta profilú tolmácsolás mellett további segítségre is igényt tartanak.
- Feltételezem, hogy a televízió képernyőjén látható jelnyelvi tolmács sok esetben nem érthetőek a siketek számára.
- Feltételezem, hogy az esetek legnagyobb hányadában önálló életvitelük folytatásában kéri a segítséget.
- Feltételezem, hogy az ideális tolmácsolási helyzettel kapcsolatban, különböző elvárások tapasztalhatóak, az eltérő családi háttérrel rendelkező siketek körében.
- Feltételezem, hogy a siket személyek szüleinek hallásbéli állapota befolyásolja a jelnyelvi tolmácsszolgáltatás igénybevételének a gyakoriságát.
- Feltételezem, hogy az életkor hatással van a tolmácsolási szolgáltatás igénybevételére.
- Feltételezem, hogy a jelnyelvi tolmácsok zöme, legmagasabb középfokú végzettséggel rendelkezik.
- Feltételezem, hogy a megkérdezettek véleménye szerint az egyenlő esélyű kommunikációt tekintve a legideálisabb megoldás azt, amikor maga a szakember ismeri a jelnyelvet.
- Feltételezem, hogy a siket személyek és a jelnyelvi tolmácsok eltérően vélekednek a tolmácsokkal szembeni elvárások tekintetében.

2. MÓDSZER

Primer vizsgálatom során kérdéseimet - kvalitatív kutatás keretében - a **hallássérült személyek** körében **önkitöltős kérdőív** formájában láttam célszerűnek feltenni, mivel ez az eljárás viszonylag rövid idő alatt számottevő adatot szolgáltat. *(1.sz.melléklet)* Válaszadásra mind elektronikus, mind pedig papír alapú lehetőséget is biztosítottam. Mindkét esetben megegyező sorrendben, ugyanazokat a kérdéseket tettem fel, így a lekérdezés módszerétől függetlenül, egységesen feldolgozhatóak a kapott információk. Kérdőívemben mindvégig zárt kérdéseket fogalmaztam meg.

A tolmácsolási helyzet másik résztvevőjével, a **jelnyelvi tolmácsokkal** végzett vizsgálataim esetében szintén – elsősorban az adatok könnyebb egybevetése végett – **önkitöltős kérdőív** segítségével folytattam kutatást. Eltérően a hallássérült személyek körében végzett vizsgálattal, ebben az esetben **kérdőív** segítségével többnyire **nyitott kérdéseket** tettem fel. *(2. számú melléklet)* Bár mindez a feldolgozhatóságot jelentősen megnehezítette, mégis a kapott válaszok jó lehetőséget kínálnak arra, hogy azokkal a témákkal kapcsolatos kiegészítő információk gyűjtsék be, amelyekre a siket személyekkel folytatott kutatás során sikerült választ kapnom. Ezzel a módszerrel lehetőségem nyílik személyes életútjuk, pályaválasztási döntéseik alaposabb körüljárására, szakmájukhoz való viszonyulásuk szubjektívebb megismerésére. A nyitott kérdések alkalmat biztosítanak arra, hogy a statisztikai adatok mögé lesve közelebbről megismerhetővé váljanak a kutatásban résztvevő alanyok személyes gondolatai és véleményei a témát illetően.

Mindkét csoportban végzett vizsgálatom számos előnnyel jár arra vonatkozóan, hogy a választott módszerek segítségével, alkalmam nyílik egyidejűleg több hipotézisemet is tesztelni.

2.1 Hallássérült személyek körében végzett kérdőíves vizsgálat

A kérdőív jellemzői:

- ◆ Az eltérő módszer (személyes és elektronikus formájú) alkalmazását a célcsoport tagjainak különböző elérhetősége indokolta.
- ◆ Mind a személyes, mind az elektronikus úton lekérdezett kérdőív azonos tartalommal rendelkezik.
- ◆ A megegyező tartalmú kérdőív jó lehetőséget biztosít arra, hogy az eredményeket az eltérő életkorú, családi háttérű csoportok között összevegyem.

A kérdőív kérdéseinek megfogalmazása, szerkesztése során kiemelten ügyeltem arra, hogy a kérdések világosak, könnyen érthetők és egyértelműek, a siket személyek alacsonyabb magyar nyelvi kompetencia szintjéhez igazítottak legyenek. Törekednem kellett arra, hogy a találkozás során minél kevésbé kelljen személyesen közreműködnöm a kérdőív kitöltésénél, hiszen ezzel óhatatlanul befolyásolhattam volna a kapott válaszokat. Az általános feldolgozhatósági, és értékelhetőségi szempontokon kívül a kérdőív hossza is fontos tényező volt, vagyis hogy minél kevesebb kérdéssel, minél több releváns információhoz juthassak. A kérdések sokasága ne vegye igénybe túl sok idejét, energiáját a válaszadóknak, tehát emiatt ne hiúsuljon meg a kérdőívek kitöltése. A kérdőívben zárt kérdéseket fogalmaztam meg. Zárt kérdéseknél a válaszadóknak a felkínált lehetőségekből kellett kiválasztaniuk a rájuk jellemző válaszokat. A zárt kérdésekre adott válaszok feldolgozása során, a primer adatfeldolgozáson túl az összefüggések, tendenciák bemutatására is lehetőségem nyílt.

A kérdőív témái:

- A jelnyelvi tolmácsolás igénybevételének gyakorisága és esetei.
- A jelnyelvi tolmácsolással kapcsolatos elégedettség vizsgálata.
- A jelnyelvi tolmács tevékenységgel kapcsolatos és azon túlmutató igények.
- A jelnyelvi tolmácsok viselkedésére és jellemvonására vonatkozó elvárások.

Mintavételi keret

A **siket személyek** kérdőíves vizsgálatánál az általam tanulmányozni kívánt populáció a Magyarországon élő, jelnyelven kommunikálni képes siket személyek sokasága. Erről a csoportról létszámukat tekintve, ma hazánkban nincsenek pontos kimutatások. A Központi Statisztikai Hivatal 2001-ben végzett népszámlálási adatai alapján 8 886 személy vallotta magáról, hogy siket, siketnéma vagy néma. (www.ksh.hu) Emellett a WHO irányszámai közel 60 000 hallássérült személyt (siket, siketnéma, néma és nagyothalló) vesznek alapul. A kutatás alapsokaságát saját elektronikus címjegyzékemben szereplő lista alapján választottam ki, továbbá két nyílt, hallássérült személyek által látogatott rendezvényen *véletlen kiválasztás* alapján kerültek be a kutatásba a vizsgálati egyedek. Az adatok felvétele 2011. augusztus 15-e és 2011. szeptember 17-e között történt.

A 45 darab e-mail címre kiküldött kérdőívből a megadott határidőig 27 darab érkezett vissza kitöltve. A személyes kitöltés során további 63 választ sikerült begyűjtenem. A kutatás alapját tehát 90 darab értékelhető kérdőív képezi, a feldolgozás során ezt tekintem 100%-nak.

Adatgyűjtés

A válaszok begyűjtésével kapcsolatban pontosan tisztába kellett lennem, a siket emberek hétköznapi szociális-társas tevékenységéről, fellelhetőségéről.

Amióta a hallássérültek - mint megannyi más fogyatékossgal élő személy - kiszorultak a munka világából, közösségi életük is jelentősen csökkent. Ennek következtében az idősebb - 50 év feletti korosztályt leszámítva - nagyon csekély számban találkozhatunk velük közösségi színtereken. Ilyen helyszín alatt például - fővárosi viszonylatban - elsősorban érdekképviseleti szervezetük, a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetségének Budapest, VI. kerület, Benczúr utcai székházát értem. A 50 év feletti korosztály nem szakított korábbi hagyományaival, így csütörtökönként délután, változó létszámmal, de még mindig aktívan vesznek részt a nyugdíjas klub életében. Feltételezésem szerint ez az a réteg, mely vélhetően már nehezen igazodik ki az informatika és az internet világában. A reprezentativitás szempontjából azonban mindenképpen fontosnak tartottam, ennek a csoportnak a feltérképezését is. Ezért egészítettem ki az elektronikus lekérdezés technikáját, személyes megkereséssel is. A nyugdíjas klub felkeresése mellett lehetőségem nyílt a kutatás ideje alatt, szintén a SINOSZ Székházában 2011. szeptember 17-én megrendezésre kerülő hétvégi ÉLETMÓD NAP elnevezésű rendezvényen is részt venni, ahol immáron korosztálytól függetlenül alkalmam adódott a kérdőívek kitöltetésére.

A két programhelyszín felkeresésén túlmenően, kérdőívemet elektronikus úton is eljuttattam, a véletlenszerű mintavételt követően kialakult, címlistámban szereplő siket személyekhez. A címzetteket írásban megszólítva kértem arra, hogy lehetőség szerint ők maguk is küldjék tovább a kérdőívemet további hallássérült ismerőseiknek, így biztosítva a minél szélesebb körben történő adatgyűjtést.

Feldolgozás

Az adatok összesítését, az elemzéseket és a diagramok készítését a MS 2007 táblázatkezelő rendszer segítségével végeztem el. A feldolgozás során egyváltozós valamint kétváltozós elemzéseket végeztem, melyeket táblázat illetve diagram formájában jelenítettem meg.

2.2 Jelnyelvi tolmácsok körében végzett kérdőíves vizsgálat

A kérdőív jellemzői

A kérdőív fő tartalmi kérdései nyitott kérdések formájában kerültek megfogalmazásra, melynek segítségével a következőkre kerestem a választ:

- Milyen egyéb végzettséggel rendelkeznek?
- Várnak-e el ügyfeleik a tolmácsoláson túl is segítséget?
- Melyek a szépségei, melyek a nehézségei ennek a területnek?
- Mi az elképzelésük arról, hogy milyen fontossági sorrendet határoznak meg siket személyek a jelnyelvi tolmácsok jellemvonásait illetően?

Zárt kérdéseknél a válaszadóknak a felkínált lehetőségekből kellett kiválasztaniuk a rájuk jellemző válaszokat, míg a nyitott kérdésnél arra kértem a tolmácsokat, hogy saját szavaikkal fogalmazzák meg feleleteiket.

Mintavételi keret

Az általam vizsgálni kívánt populáció a Magyarországon jelenleg is dolgozó jelnyelvi tolmácsok sokasága. A kutatás alapsokaságát egy nyilvánosan is elérhető adatbázisból (A Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségért Közalapítvány honlapján közzétett dokumentum), alapján választottam ki. (www.fszk.hu) Ebben a dokumentumban található meg a hazai jelnyelvi tolmácsszolgálatok pontos elnevezése, szakmai vezetőjének neve és a szolgálat telefonos, postai és elektronikus elérhetősége.

Kérdőívet elektronikus úton juttattam el a mintavételt követően kialakult címlistában szereplő összes jelnyelvi tolmácsszolgálathoz.

Adatgyűjtés

A többnyire nyitott kérdésekből álló kérdőív megválaszolására elektronikus lehetőséget biztosítottam. Az adatok felvétele 2011. október 1-e és október 10-e között történt. A 23 tolmácsszolgálat elektronikus levélcímre kiküldött kérdőívből a megadott határidőig 11 darab érkezett vissza kitöltve. Az alapsokasági mintában 10 fő a jelnyelvi tolmácsszolgálatnál dolgozó tolmács, továbbá 1 fő a tolmácsszolgálatokhoz csak közvetve tartozó jelnyelvi tolmács szerepel.

A kutatás alapját tehát 11 értékelhető kérdőív képezi, a feldolgozás során ezt tekintem 100%-nak. 2009-ben Magyarországon a nyilvántartott jelnyelvi tolmácsok száma 163 fő volt. Noha vizsgálatom nem nagy elemszámmal készült, mégis alapot szolgáltathat bizonyos tendenciák megfigyelésére.

.

Feldolgozás

A nyitott kérdésre kapott válaszoknál az említések számát és a jellemző területeket elemeztem. Az itt kapott válaszok kódolása tartalomelemzési technikát kíván meg, amelyet a következő módon hajtottam végre. A válaszokat olyan kategóriákba rendeztem melyekbe tartalmuk alapján megfelelően illeszkednek. Az eredmények ismertetésénél e csoportosító kategóriákat fogom bemutatni, arra is kitérve, hogy hányan adták az egyes megállapításokat válaszul. Az adatok összesítését, az elemzéseket és a diagramok készítését a MS 2007 táblázatkezelő rendszer segítségével végeztem el.

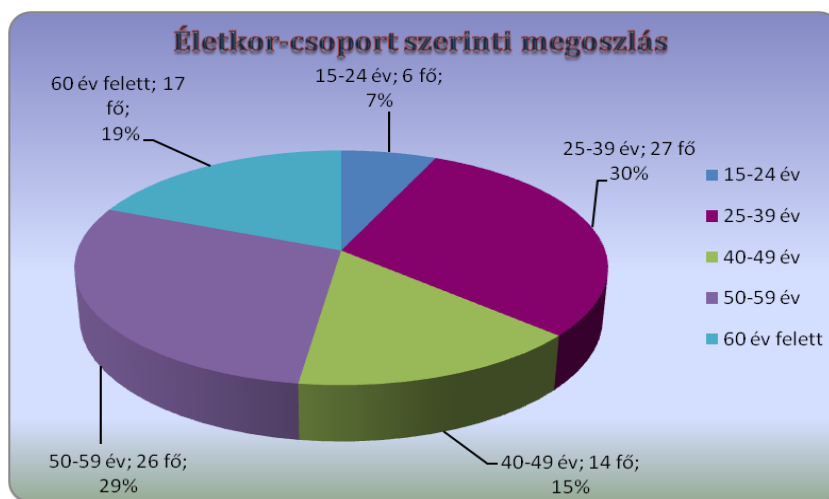
IV. EREDMÉNYEK

1. A SIKET SZEMÉLYEK KÖRÉBEN VÉGZETT VIZSÁGÁLAT EREDMÉNYEI

Kérdőíves vizsgálatomban a kutatás során kapott releváns információk mellett, fontosnak tartottam adatokat gyűjteni a válaszadók demográfiai jellemzőiről is. Ezeknek az adatoknak a mentén további összefüggések feltárására is módomban nyílik. Az összesített válaszokat diagram segítségével jelenítem meg, majd ehhez kapcsolódóan végzem el az elemzéseket.

Életkor szerinti megoszlás

Mint ahogyan a kutatásba bekerülő egyedek leírásánál is említettem, az elektronikusan eljuttatott kérdőívek mellett figyelembe kellett vennem - éppen a reprezentativitást szem előtt tartva - hogy lehetőség szerint minden korcsoport megfelelő számban képviseltesse magát.

2. ábra: Életkor szerinti megoszlás

A 2. ábrát tekintve jól látható hogy a személyes adatfelvétel következtében az 50 év feletti korosztályt reprezentativitása mindenképpen megvalósult (48%). Ám a legfiatalabb 15-24 év közötti korcsoport lényegesen alacsonyabb, mindösszesen 7%-os arányt képvisel a sokaságon belül. Ennek egyik lehetséges oka, abban keresendő, hogy ez a korosztály még a kommunikációs akadályait tekintve inkább támaszkodhat szüleire, családtagjaira, mint a vélhetően már önállóbb életet élő, idősebb generáció. Ennek függvényében a fiatalok csoportja nem is rendelkezhet kellő információval a jelnyelvi tolmácsok munkájáról. Ezért fordulhatott elő, hogy ennél a csoportnál lett a legalacsonyabb a válaszadási hajlandóság.

Szülői háttér hallási fogyatékoság tekintetében

A siket családba született hallássérült gyermekek esetében, a korai életszakaszban biztosított jelnyelvi környezet, továbbá az intézményes keretek között folytatott oktatás-nevelés, biztosítja a megfelelő szocializációs fejlődés lehetőségét. A többségében (90%-os arányban), halló családba érkező siket gyermekek azonban jelentős nyelvi, valamint ebből adódóan kulturális deficittel rendelkeznek. Ez a hátrány leginkább azokban az esetben jelentkezik, amikor a szülők nem értesülnek kellő időben gyermekük optimális fejlődésével kapcsolatos teendők szükségességéről.

Ennek a problémának a jelentőségére világít rá tanulmányában Hattyár (2008). Szerinte a halló szülők gyakran a hangzó nyelv minél tökéletesebb elsajátítását tartják a legfontosabbnak siket gyermekük számára. Ezzel szemben, a siket szülők természetes módon képesek a nyelv (jelnyelv) tanítását biztosítani gyermeküknek. Az így elsajátított jelnyelv mentén a gyermeknek, anyanyelvén keresztül nyílik lehetősége, a környező világról hasznos ismereteket kialakítani. Mindemellett a halló szülők módszerei sem akadályozzák meg a gyermeket abban, hogy az iskolában a kortársaitól megtanulja a jelnyelvet, s ezáltal a siket közösség tagjává váljon.

3. ábra: Családi háttér a hallásállapot vonatkozásában

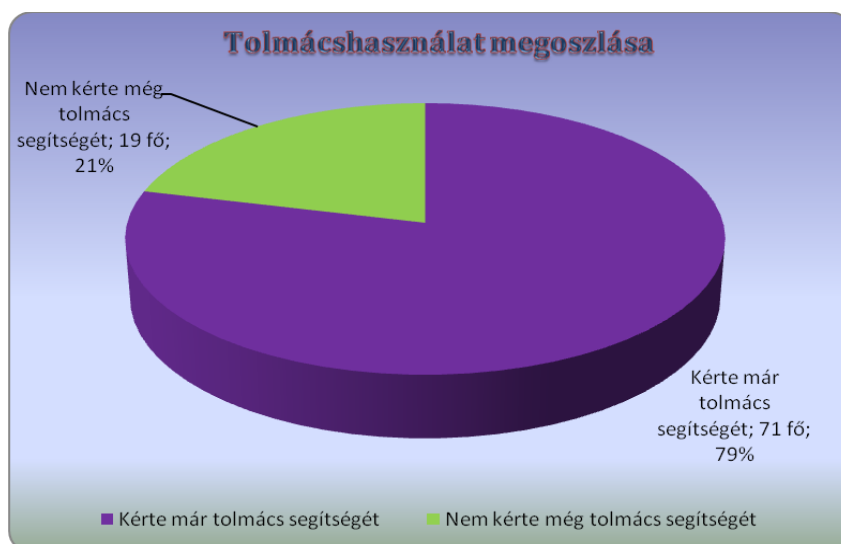
Mint ahogyan Grosjean (1999) cikkéből korábban már megtudhattuk, a siket gyermekek, mintegy 90%-a halló családba születik. Ez a tendencia figyelhető meg a 3. ábrán adott válaszokból is. A mintába került személyek 73%-a nyilatkozott úgy, hogy szülei hallók, míg 22%-uk siket szülők gyermeke. Meglehetősen alacsony, mindössze 5%-ot képvisel azoknak a száma, akiknek családjában mindössze csak az egyik szülő hallássérült,

míg egyetlen olyan válasz sem érkezett, amiből az derült volna ki, van olyan személy, akinek szülei mindketten nagyothallók lennének.

Erre a kérdésre kapott válaszok, további elemzések alapját is képezik jelen tanulmányomban. Fontosnak tartottam, annak vizsgálatát, vajon a szülők hallásállapota és ezáltal gyermekük eltérő szociokulturális környezete, befolyásolja-e a hallássérült személyek elvárásait a jelnyelvi tolmácsok munkájával kapcsolatban, van-e esetleges összefüggés a tiszta profilú tolmácsoláson túlmenő elvárások és a siket családban történő felnevelkedés között.

Tolmácsszolgáltatás igénybevételének megoszlása

Mivel a mintába kerülés során nem volt kitétel, hogy csakis olyan személyek kerülhetnek be, akik aktívan veszik igénybe a jelnyelvi tolmácsszolgáltatást, ennek tükrében kérdőívemben - a 6., 7., 8. kérdések kivételével -, minden hallássérült számára releváns válaszadási lehetőséget biztosítottam. A válaszokból kitűnik (4. ábra), hogy a vizsgált populáció több mint 20%-a egyáltalán nem veszi igénybe, a mindennapi életében előforduló kommunikációs nehézségek ellenére sem a jelnyelvi tolmácsszolgáltatást.

4. ábra: Igénybe vett tolmácsolási tevékenység

Az okokat tekintve érdekesnek tartottam egyrészt az életkor (2. táblázat) másrészt a szülők hallásállapota (3. táblázat) dimenzióján keresztül is megvizsgálni ezt a helyzetet. Az eredmények alapján megállapítható, hogy életkor tekintetében (2. táblázat) a vizsgált személyek közül leginkább a 60 év feletti korosztályra jellemző, hogy nem veszik igénybe a jelnyelvi tolmácsszolgáltatást. A 17 főből mintegy 9 személy (60 %) válaszából az derül ki,

hogy egyáltalán nem használja ki a jelnyelvi tolmácsok által biztosított kommunikációs segítséget. Bár ehhez a mértékhez képest arányait tekintve valamelyest elmarad a 50-59 év közötti korosztály, mégis említésre méltó ebben a szegmensben is, a jelnyelvi szolgáltatás előnyeit ki nem aknázók aránya 7 fő (27%).

2. táblázat: Jelnyelvi tolmácsszolgáltatás igénybevételének megoszlási mutatói az életkor függvényében

Igénybevétel	Életkor				
	15-24 év	25-39 év	40-49 év	50-59 év	60év felett
Igénybe veszi a jelnyelvi tolmácsszolgáltatást	6 fő	24 fő	12 fő	19 fő	6 fő
Nem igényli a jelnyelvi tolmácsszolgáltatást	-	3 fő	2 fő	7 fő	9 fő
Összesen	6 fő	27 fő	14 fő	26 fő	17 fő

Ez a jelenség jól magyarázható a 2003. évet megelőző (ekkortól épült ki hazánkban a jelnyelvi tolmácshálózat rendszere) időszakkal. Elmondható, hogy az idősebb 50 év feletti generáció élete aktív időszakát ekkor élte. Ekkoriban még professzionális tolmácsok híján működött a társadalom, így ennek a korosztálynak nem is igen volt alkalma ezt a típusú segítséget igénybe venni. Ennek következtében a siket személyek szocializációs folyamata is elsősorban arra épült, hogyan tudnak boldogulni egymaguk, esetlegesen halló családtagok, ismerősök segítségével. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a rendszerváltozást megelőzően a teljes foglalkoztatás eszméje alapján, a siket emberek integráltan, halló munkatársakkal együtt dolgoztak. Ez szintén nagyobb lehetőséget adott számukra, egyrészt a hangzó beszélt nyelv mindennapi gyakorlásához és szájról olvasási készségük folyamatos szinten tartásához, másrészt a halló világgal kiépített kapcsolati rendszerük által, kommunikációs akadályaik csökkentésében. Ezek a tényezők játszhatnak szerepet abban, hogy a vizsgált személyek korcsoport szerinti megoszlásában, ilyen markánsan jelenik meg e két korosztály a tekintetében a tolmácsolási tevékenység elutasítása.

Másik vizsgálódási dimenzióm alapja a jelnyelvi tolmácsszolgáltatást igénybevevők tekintetében a szülők hallásállapota volt. (3. táblázat) Az eltérő családi háttér, eltérő szocializációs folyamatokat is takar, melyből következően eltérő viszonyulás figyelhető meg a tolmácsszolgáltatás igénybevételével kapcsolatban.

3. táblázat: Jelnyelvi tolmácsszolgáltatást igénybe vevők száma, a szülők hallás állapotának a függvényében

Igénybevétel	Szülők hallásállapota			
	mindkét szülő halló	mindkét szülő siket	egyik szülő siket	mindkét szülő nagyothalló
Igénybe veszi a jelnyelvi tolmácsszolgáltatást	49 fő	18 fő	2 fő	-
Nem igényli a jelnyelvi tolmácsszolgáltatást	17 fő	2 fő	2 fő	-
Összesen	66 fő	20 fő	4 fő	-

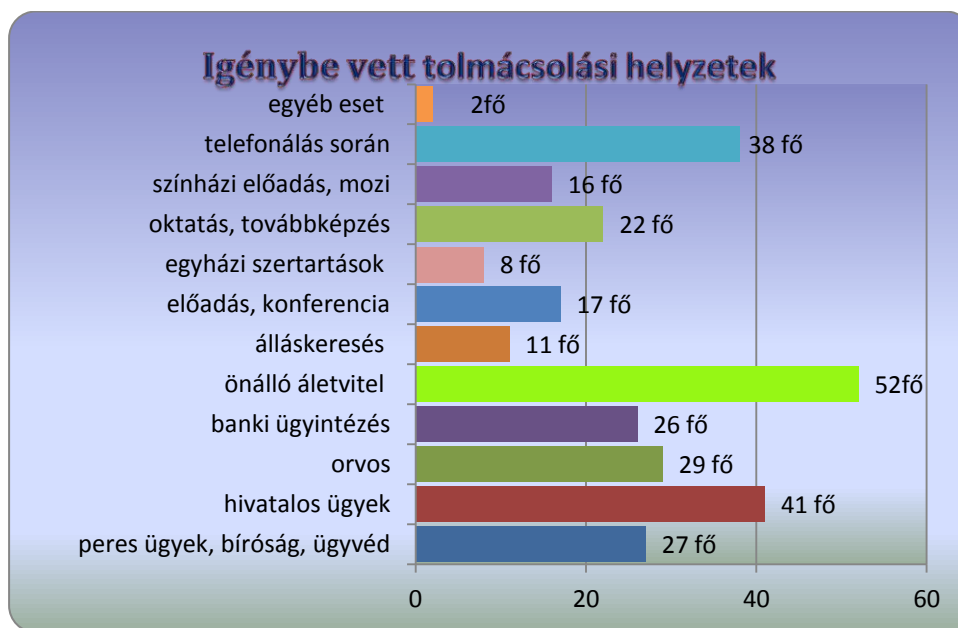
A 3. táblázatban szereplő adatok alapján elmondható, hogy azok a siket személyek, akik siket közegben nevelkednek, jelentősebb mértékben (90%) oldják meg kommunikációs akadályait jelnyelvi tolmács igénybevételével, mint azon sorstársaik, akiknek felmenői halló emberek (74%). E mögött a jelenség mögött két okot feltételezek. Egyrészt a halló támogató közeg, a család biztosíthatja számukra a segítséget. Másrészt a halló szülők maguk is nagy igen hangsúlyt fektetnek arra gyermekük nevelése során, hogy azok minél inkább képesek legyen az önálló életre, minél kevésbé különüljenek el a halló társadalomtól. Ez a két lehetséges ok az, ami hozzájárulhat ahhoz, hogy ilyen mérvű eltérő viszonyulás figyelhető meg a tolmács használat tekintetében a szülői háttér vonatkozásában.

A kutatás teljes mintájába kerülő személyek közül a következő két kérdés megválaszolása során már csak az 71 fő tekinthető 100%-nak. Ők azok, akik az előző kérdéskörben úgy nyilatkoztak, hogy életük során adódott már olyan helyzet, amikor jelnyelvi tolmács segítségét vették igénybe.

Igénybevett tolmácsolási területek megoszlása

A 5. ábrán jól látható, hogy az igénybevett tolmácsolási területek kérdéskörének a feltérképezésekor igyekeztem a tolmácsolás során leggyakrabban előforduló helyzeteket számba venni. Ám arra az esetre, ha mégsem sikerül volna az összes alternatívát feltüntetnem, meghagytam annak a lehetőségét, - az „egyéb” kategória megjelölésével - hogy a felsoroltakon kívül más speciális alkalmat is meg tudjanak jelölni a megkérdezettek. Az itt felsorakoztatott tolmácsolási területek közül egyszerre több is megjelölhető volt. A

válaszokból megállapítható, hogy javarészt sikerült az összes helyzetet feltüntetnem, amely során válaszadóim kapcsolatba léptek a tolmácsokkal, annak érdekében, hogy segítségükkel akadálymentessé válhasson a kommunikáció. Mindösszesen két esetben került megjelölésre az egyéb kategória. Mindez konkrétumok szintjén: az egyéb kategórián belül az egyik válaszban a „tárgyalás”, míg a másik esetben „temetés”, mint tolmácsolási helyzet került pontosabban meghatározásra.

5. ábra: Igénybe vett tolmácsolási helyzetek megoszlása

„1980 előtt a siketeknek szolgáltatott tolmácsolás csak néhány körülhatárolt területre terjedt ki, mint a rehabilitáció, sürgős egészségügyi és jogi segítség, alkalmi telefonhívások stb.” (Vasák, é.n., 151.p.)

Ha megfigyeljük az 5. ábrán található sávdiagramot, látható, hogy az elmúlt évtizedek gyakorlatának mai napjainkig érezhető a hatása. A jelnyelvi tolmács igénybevételét a telefonos tolmácsolás során 54%, az orvosi 41%, valamint a peres ügyek során 38% jelölte meg. Ezeket a területeket csupán két másik helyzet előzte meg. A válaszadók a felsorolt három területnél magasabb arányban, az úgynevezett önálló életvitel kategóriát jelölték (73%), míg ettől némiképp lemaradva 58% esetében a hivatalos ügyek szerepelnek.

Az előzőekben felsorolt helyzetek után következő terület 37 %-kal a banki szféra világa. Az elmúlt 30 év során megváltoztak az emberek pénzügyi szokásai (bankszámlavezetés, banki hitel felvétele, bankkártya használat), melyek természetesen magukkal hozták ennek a területnek is a fontosságát.

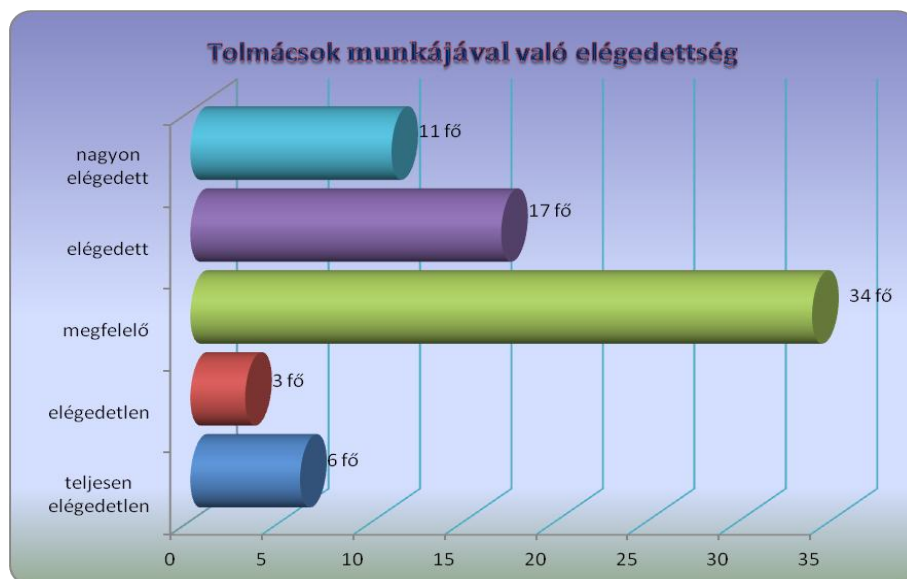
Az oktatás, továbbképzés is meglehetősen magas értéket képvisel (31%) a válaszok között. Az új Országos Fogyatékosügyi Program 10/2006. (II. 16.) OGY határozatából megtudható, hogy az egyetemi, főiskolai végzettséggel rendelkező fogyatékos személyek aránya a fogyatékos személyek csoportján belül 5%, míg ugyanez az arány a nem fogyatékos személyek esetében 10,2%-os értéket mutat. Ebből következően a határozat kimondja, hogy

meg kell erősíteni a fogyatékos személyek felnőttképzéshez, illetve felsőoktatáshoz való hozzáférését, mert ezzel javulnak az érintettek munkavállalás esélyei.

Jelnyelvi tolmácsok munkájával való elégedettség mértéke

Szinte minden tolmácsban él a bizonytalanság, saját munkájának színvonalának megítélése kapcsán. Egy-egy tolmácsolási feladat elvégzését követően, gyakran jutnak eszükbe olyan jelek, fordulatok, amelyek által jobban, szebben, pontosabban valósulhatott volna meg a tolmácsolás.

A 6. ábrából kiolvasható, hogy a megkérdezettek közel 90%-a inkább pozitív véleménnyel volt a jelnyelvi tolmácsok munkáját illetően. Való igaz, hogy ebből legnagyobb arányban (52%) olyan válasz született, melyből kitűnik, hogy a megkérdezettek közel fele megfelelő színvonalúnak ítéli meg a tolmácsok munkáját. Az okok mögött egyrészt az a rossz beidegződés keresendő, mely igen gyakran okoz nehézséget a jelnyelvi tolmácsoknak. Ez pedig nem más, mint a jelnyelvi tolmács felelősségének kérdése egy-egy tolmácsolási helyzet kimenetelével kapcsolatban. Eszerint amennyiben egy ügy pozitív megoldásra talál, abban az esetben az ügyfelek úgy ítélik meg, hogy a tolmács jól végezte a dolgát, míg ellenkező esetben - bármennyire a tolmács munkájától független helyzetről is lévén szó – a sikertelenségért elsősorban a tolmácsot teszik felelőssé. Ez az attribúciós jelenség a szociálpszichológia területéről már ismert lehet.

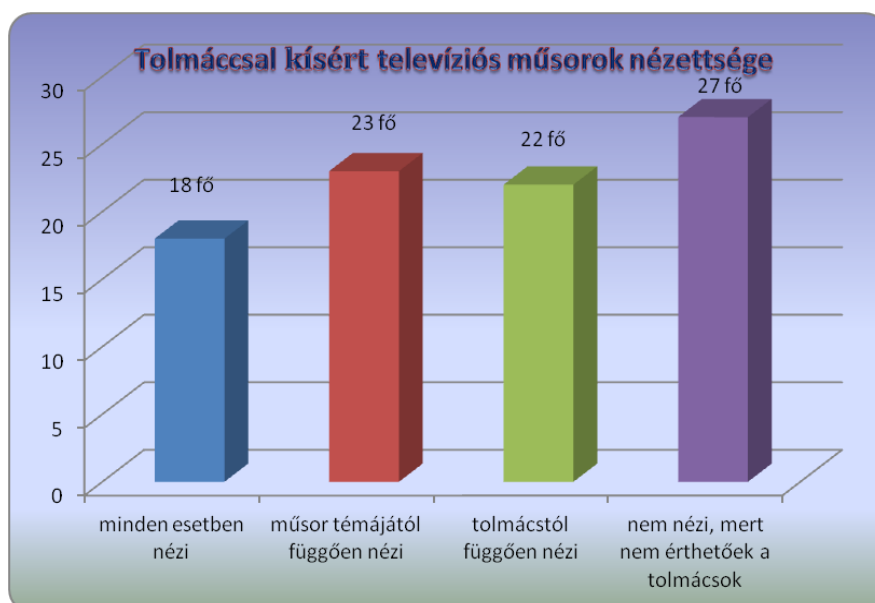
6. ábra: Jelnyelvi tolmács munkájával való elégedettség mértéke

Itt érdemes még említést tenni a viselkedési normákkal kapcsolatosan, Abonyi (é.n.) könyvében olvasható viktimizációs jelenségről. Eszerint a siket emberek viselkedése során gyakran megfigyelhető, hogy az életükben bekövetkező negatív eseményeket, fogyatékos voltukra vezetik vissza, figyelmen kívül hagyva azt a lehetőséget, hogy ez a helyzet a hallás állapotától függetlenül bárkivel megtörténhet volna.

Másik lehetséges magyarázatként a viszonylagosan alacsony elégedett (24%) és nagyon elégedett (15%) válaszokat tekintve, további teóriák is lehetnek. Elképzelhető, hogy ez a fajta minősítés a jelnyelvi tolmácsok magyar jelnyelvi tudásával, esetlegesen tájékozottságukkal, megbízhatóságukkal van összefüggésben.

Jelnyelvi tolmácsolással kísért televíziós műsorok nézettsége

Az Országos Fogyatékosügyi Programról szóló 100/1999. (XII. 10.) OGY határozata a kimondja, hogy az esélyegyenlőségi törvény értelmében kommunikáció területén a fogyatékos embernek alapvető joga, hogy hozzájuthassanak a közérdekű, valamint a jogaik gyakorlásához kapcsolódó információkhoz. Ez a hozzáférhetőség az ő esetükben kettős követelményt jelent. Egyfelől magába foglalja, hogy a fogyatékos személyek érzékelhessék az információkat, másfelől pedig biztosított legyen számukra a megfelelő értelmezés lehetősége. Ennek érdekében a jogszabály kimondja, hogy, indokolt legalább napi egy hírműsor híreinek siketek által is megérthető kijelzése - feliratozással és/vagy jelnyelvi tolmács segítségével - a médiaszabályozás eszközeivel, valamennyi országos televízió műsorszolgáltatásaiban.

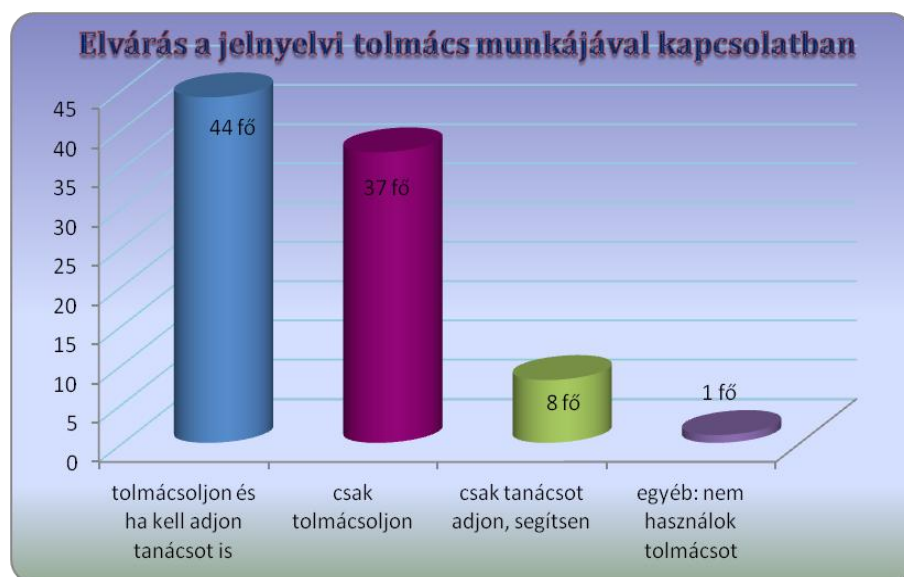
7. ábra: Televízióban látható jelnyelvi tolmácsok nézettsége

A 7. ábrán látható diagramból megtudható, hogy legtöbben, 30%-ban nyilatkoztak arról, hogy egyáltalán nem kísérik figyelemmel a tolmácsolással kísért műsorokat, mivel a képernyőn keresztül nem érthetőek a jelnyelvi tolmácsok. Őket követik - viszonylag kiegyenlített megoszlásban – azok a személyek, akik vagy a műsor témájától (26%), vagy a jelnyelvi tolmács személyétől (25%) teszik függővé egy-egy műsor megtekintését. Ezek a válaszok úgy vélem fontos üzenetet hordoznak, mind a jelnyelvi tolmácsok, mind a média szakemberei részére. Különösen azért, mivel a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény külön is rendelkezik a hallási

fogyatékkal élők számára hozzáférhető műsorszámokról. A 39. § (1) kimondja, hogy az audiovizuális médiaszolgáltatás médiaszolgáltatójának törekednie kell arra, hogy műsorszámait fokozatosan hozzáférhetővé tegye a hallási fogyatékkal élők számára. Márpedig, aki ennek a törvénynek meg kíván felelni, nem kerülheti meg annak vizsgálatát, milyen technikai eszközökkel, mely módszerek alkalmazásával (jelnyelvi tolmács, felirattal kísért műsor) tudja leginkább megvalósítani a tényleges hozzáférhetőséget az adott célcsoport számára. Természetesen legalább ilyen fontosságú üzenetet hordoz annak 25%-ot képviselő vélemény, amely arra vonatkozik, hogy választásában jelentős mértékben szerepet játszik a jelnyelvi tolmács kiléte. Természetesen ebben az esetben vélhetően a tolmácsolás minősége, ami mérvadó, nem pedig a szimpátia alapján történő választás.

Jelnyelvi tolmácsoláson túlmutató elvárások

Az elmúlt évtizedek alatt a tolmácsolás és a személyi segítség fogalma összefonódott. A 80-as évek második felében indult meg a siketek öntudatra ébredésének nevezett időszak. Ez magával hozott egy úgynevezett szolgáltatói szemléletet, melyben elutasítják a paternalista magatartású tolmácsokat. Napjainkban azonban figyelemre méltó az a tendencia, melyben már a tisztán szolgáltatói attitűd mellett ismét felmerült az igény arra, hogy szakmailag magasan képzett, kvalifikált tolmácsok személyes kapcsolati hálót építsenek ki azokkal a hallássérült személyekkel, akiknek rendszeresen végeznek tolmácsolást.

8. ábra: A jelnyelvi tolmácsok munkájával kapcsolatos igények

A tolmácsolási tevékenységgel kapcsolatos alternatívák sorában első helyen szerepel azon elvárások száma, amelyek abba az irányba mutatnak, hogy a siket személyek a tiszta profilú tolmácsoláson túlmenően szükségét érzi annak, hogy a tolmácsoktól tanácsot is kapjanak (49%). Emellett 40%-nyi olyan válasz érkezett, amely szerint tolmácsoktól csakis a kommunikációs akadálymentesítés feladatát várják el. Előzőek mellett érdekes igény olvasható ki annak a közel 1%-nak a válaszából, amely szerint a jelnyelvi tolmácsok elégséges, ha pusztán tanácsadással, segítségnyújtással állnak a rendelkezésükre.

4. táblázat: Tolmácsok munkájával kapcsolatos elvárások a szülők hallásállapotának függvényében

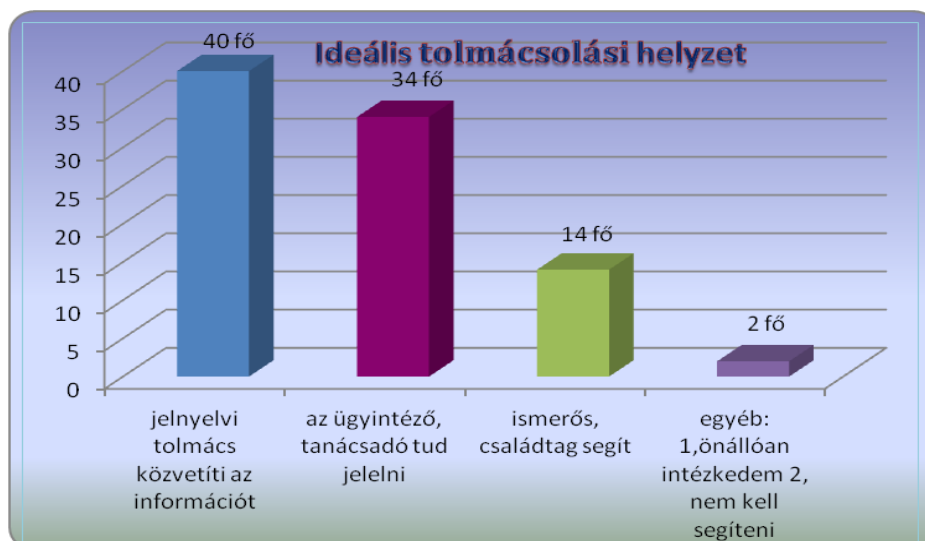
Megoldási alternatíva	Szülők hallásállapota		
	mindkét szülő halló	mindkét szülő siket	egyik szülő siket
Csak tanácsot adjon	5 fő	2 fő	1 fő
Csak tolmácsoljon	32 fő	4 fő	1 fő
Tolmácsoljon és adjon tanácsot	28 fő	14 fő	2 fő
Egyéb: <i>nem használ tolmácsot</i>	1 fő	-	-
Összesen	66 fő	20 fő	4 fő

A tolmácsolási tevékenység igénybevétele mellett, fontosnak tartottam ennél a kérdéskörnél megvizsgálni, hogy van-e valamiféle összefüggés a szülők hallásállapota és a között, hogy a megkérdezettek milyen elvárással lépnek fel a tolmácsok munkáját illetően. A 4. táblázatban mutatom be az összegyűjtött adatokat. A kimutatásból (4. táblázat) látható, hogy míg abban az esetben, ha mindkét szülő siket, a válaszadók 70%-a (14 fő) gondolta úgy, hogy tanácsra is szüksége lenne a tolmácsolás mellett, addig a halló szülőktől származó válaszadóknak csak 44%-a (28 fő) gondolkodott hasonlóan.

Bárhonnan is közelítjük meg ezt a kérdéskört, fontos annak a felismerése, hogy a siket társadalom meglehetősen megosztott nézetet vall a tolmácsok feladatát tekintve. Meglátásom szerint ez a tolmácsok munkájával szembeni plusz elvárás jóval alacsonyabb mértéket mutatna abban az esetben, ha megtalálhatóak lennének különbözőbb területeken olyan szakemberek, akik jelnyelven is képesek volnának a siket személyek részére szolgáltatásokat nyújtani.

Jelnyelven történő ügyintézés optimális formája

Ebben a fejezetben kutatásom szempontjából a leghangsúlyosabb kérdésre kerestem a választ. A kapott eredmények a 9. ábrán láthatóak. Bár hazánkban személyes tapasztalatokon nyugvó ismeretet elvétele szerezhettek az egyik kérdés kapcsán a kutatásba bevont siket személyek, mégis kíváncsi voltam, mit gondolnak ők ideális szituációnak. Elsősorban olyan helyzeteket tekintve, amikor megoldható lenne, hogy maga a segítő személy ismerje a jelnyelvet, aminek következtében képes lenne jelnyelven kapcsolatot létesíteni a siket emberekkel.

9. ábra: Ideális helyzet az akadálymentes kommunikáció kapcsán

A kapott válaszok alapján (9. ábra) megállapítható, hogy némileg magasabb azoknak az aránya (44%), akik továbbra is minden helyzetben a jelnyelvi tolmácsokra kívánnak támaszkodni. Emellett mégis figyelemre méltó, hogy 38%-a a hallássérült személyeknek gondolta úgy, hogy számára ideálisabb megoldást jelentene, ha az a személy, akivel kapcsolatba kell, hogy kerüljön ügyintézés, tanácsadás, során, ismerné a jelnyelvet. A kapott eredmény annál is inkább hangsúlyos, hiszen Magyarországon alig akad erre példa. Ennél fogva elképzelhető, hogy amennyiben a kérdezettek ezen a téren szerzett saját tapasztalattal rendelkeznének, ettől eltérő válaszok születtek volna. Ennek hiányában a mintába bevont személyeknek egy működő és jól ismert szituációt (jelnyelvi tolmácsolás), csak a képzelet szintjén átélt helyzettel (jelnyelven folytatott ügyintézés) vethettek össze. Az igazán különös eredményt az a 16% jelentette, akik számára a legjobb megoldást az jelentené, ha minden esetben igénybe tudnák venni ismerőseik, barátaik és családtagjaik segítségét. Talán nem meglepő, hogy ebből a 14 főből kerültek ki azok a személyek, akik egy korábbi kérdés kapcsán nyilatkoztak úgy, hogy elégedetlenek (3 fő) és teljesen elégedetlenek (6 fő) tolmácsok tevékenységét illetően. (6. ábra)

5. táblázat: Jelnyelven történő ügyintézés ideális lehetőségeinek megoszlási aránya, a megkérdezettek szüleinek hallási állapotának függvényében

Optimális megoldás kommunikációs probléma esetén	Szülők hallásállapota		
	mindkét szülő halló	mindkét szülő siket	egyik szülő siket
Jelnyelvi tolmács segít	28	11	1
Adott szakember/ügyintéző tud jelnyelven kommunikálni	11	7	2
Családtag, ismerős segít	18	2	1
Egyéb	9	0	0
Összesen	66	20	4

Az 5. táblázatot vizsgálva a legszembeötlőbb jelenség, hogy milyen nagyarányú (27%) azoknak a válaszoknak a száma - a halló családban élő siket személyeket tekintve - akik, optimális lehetőség gyanánt, leginkább ismerős vagy családtag segítségét kéri. Ha emellé még figyelembe vesszük, az egyéb kategóriánál (14%) megfogalmazott válaszokat is: „*nem igénylem a segítséget*”, „*magam intézkedem*”, „*önállóan intézkedem*”, „*egyedül megyek*”, „*csak a családtagom segít*” stb. gyakorlatilag majdnem azonos számú választ kapunk (41%), mint ahány felelet érkezett a „*jelnyelvi tolmács segít*” opciót tekintve (42%). Tulajdonképpen ez a legmarkánsabb eltérés ennek a dimenzióknak a mentén.

Jelnyelvi tolmácsok tulajdonságainak fontossági sorrendje

Kérdőívem 13. kérdésében arra kerestem a választ, hogy az általam felsorakoztatott tulajdonságok milyen fontossággal bírnak, annak a megítélése kapcsán, hogy mitől is tartanak valakit a siket emberek jó jelnyelvi tolmácsnak. Az adatok vizsgálatához - ordinális mérőeszköz segítségével – arra kértem a hallássérült személyeket, hogy egy 5 fokozatú szemantikus skálán jelöljék be a meghatározott tulajdonsághoz kapcsolódó fontosság kérdését. A skála alsó végpontjára az „*egyáltalán nem fontos*”, míg a másik értékként a „*nagyon fontos*” meghatározás került.

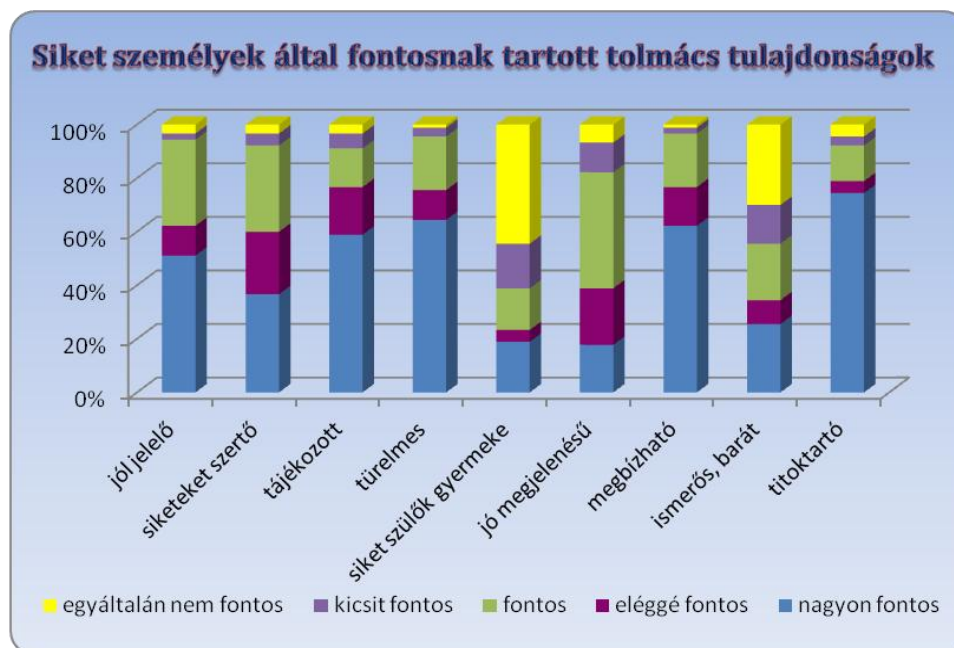
A 10. ábráról leolvasható tulajdonságok egymást követően kerültek értékelésre a megkérdezettek által. A kiértékelés során egyetlen diagramba rendezve mégis jobban összehasonlíthatóak a kapott eredmények. Ez alapján kitűnik, mely jellemvonások esetében igen nagyarányú, 50% feletti, azoknak a válaszoknak a köre, amely a *nagyon fontos* kategóriát fedi le. Ebben a csoportban első helyen 75% körüli értékkel a **titoktartás**, mint kiemelkedően fontos jellemvonás szerepel. Közel azonos 60%-60% körüli értékkel szerepel a **türelmes** és a **megbízható** minősítés. Ezt követi még mindig a nagyon fontos kategóriát elemezve a **tájékozottság** megközelítőleg 55%-os értékkel. Sorban csak az előző négy tulajdonság után következik a **jelnyelv magas szintű ismerete**, közel 50%-os, értékkel.

Már nem ilyen nagymértékben, de mégiscsak figyelemre méltó arányban (közel 35% szerint *nagyon fontos*) várják el a tolmácsoktól, hogy érzelmileg is kötődjenek hozzájuk.

Mivel a hallássérült emberek, elsősorban vizuálisan érzékelik környezetüket, érthető, hogy a *fontos* kategórián belül, miért is lett a **jó megjelenés**, mint elvárás vezető tulajdonság (kb.40%).

A legarányosabb megoszlás abban a kategóriában valósult meg, amelyben az az igény került elfogadásra (nagyon fontos: 20%, eléggé fontos: 10%, fontos: 20% illetve elutasításra (nem fontos: 15%, egyáltalán nem fontos: 35%), hogy a tolmács ismerősi vagy baráti kötelékből kerüljön ki.

A leginkább elutasított elvárás a jelnyelvi tolmácsok tekintetében, hogy ennek a szakmának képviselői siket szülők gyermekei legyenek.

10. ábra: Jelnyelvi tolmácsok tulajdonságával kapcsolatos fontossági tényezők

2. A JELNYELVI TOLMÁCSOK KÖRÉBEN VÉGZETT VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

Jelnyelvi tolmácsok demográfiai jellemzői

Összes, a mintába került jelnyelvi tolmács a női nem képviselője. Ez a tény némiképp arra enged következtetni, hogy ebben az esetben egy nőiesnek minősíthető pályáról beszélhetünk.

Életkoruk alapján a kutatásba bevont jelnyelvi tolmácsok jellemzően (73%) a 25-39 év közötti korcsoportba tartoznak. Mindössze 27% azoknak az aránya, akik az idősebb 40-49 év közötti korcsoportba sorolhatóak. Másik három kategóriába 15-24 év, 50-59 év, valamint a 60 év feletti csoportba egyetlen egy tolmács sem tartozik.

Az adatokból levonhatóan, egy kivételtől (46 év) eltekintve, jelenleg mindannyian Donald Super szakmai fejlődési stádiumai alapján a megállapodás fázisában helyezkednek el. Ennek alapján feltételezhető, hogy ebben a szakaszban, amennyiben az adott személyek számukra megfelelő szakmai feladatnak és/vagy megfelelő területet jelentőnek tekintik a jelnyelvi tolmácsolási tevékenységet, abban az esetben törekedni fognak a tartós állásuk megtalálására, majd annak megtartására is. (Szilágyi, 2003:69-70 p.)

Végzettség meghatározása

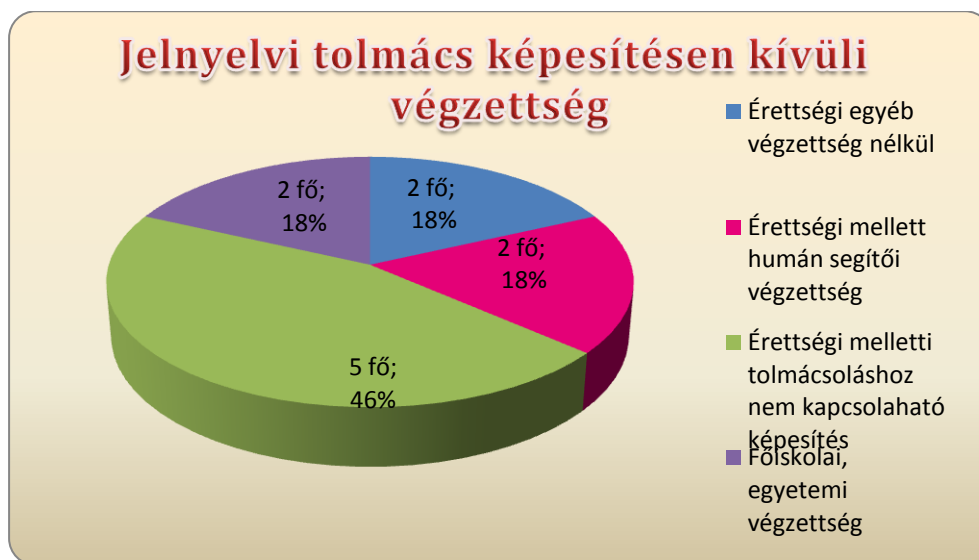
A végzettség kérdéskörénél elsősorban arra kerestem a választ, hogy a megkérdezettek, milyen *egyéb* szakmai képesítéssel rendelkeznek a jelnyelvi tolmácsolás mellett. (11. ábra)

A kapott válaszokból kiderül, hogy 18% kizárólag gimnáziumi érettségivel, 18% felsőfokú oklevéllel is (szociális munkás és közgazdász diploma) rendelkezik.

A fennmaradó 64% (7 fő) a következő végzettségekről számolt be:

- nőruha-készítő
- cipőfelsőrész készítő
- gyógypedagógiai asszisztens
- közgazdasági szakközépiskolai érettségi
- malomipari technikus
- fogorvosi szakasszisztens
- belkereskedelmi áruforgalmi ügyintéző

Fenti felsorolásból látható, hogy többségük a tolmácsolási pályához kevésbé köthető képzettséggel rendelkezik.

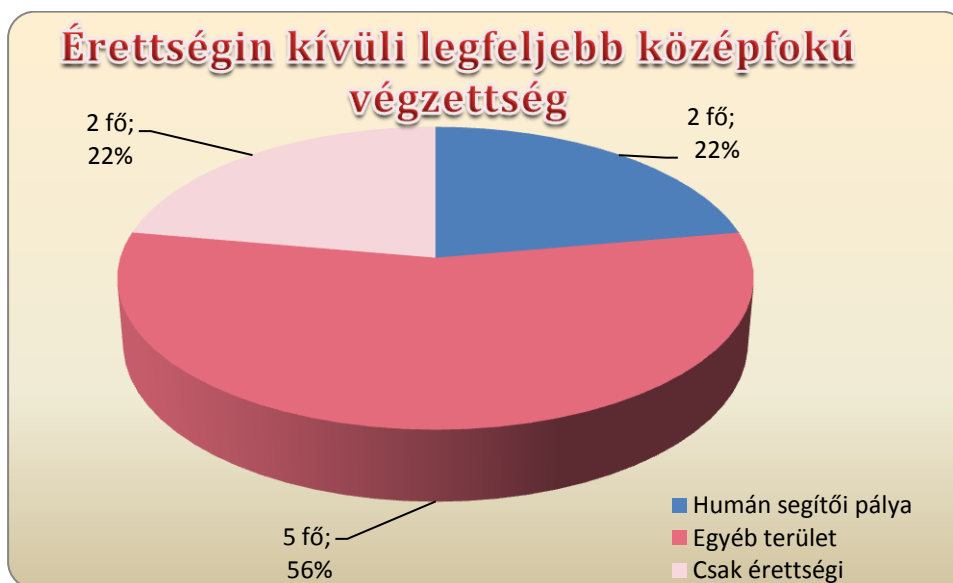

11. ábra: Jelnyelvi tolmács képesítés melletti egyéb végzettség

A feldolgozás során külön kategóriákba sorolva kerültek rögzítésre a kapott válaszok. Egyrészt különbséget tettem a középfokú, valamint a felsőfokú végzettségek tekintetében. Ez alapján a meghatározás alapján a következő megoszlási arány rajzolódik ki a 11. ábrán látható diagramon. A megkérdezett tolmácsok 82%-a rendelkezik középfokú, míg 18 % felsőfokú végzettséggel. A felsőfokú oklevéllel rendelkező tolmácsok gazdaságtudományi, valamint társadalomtudományi területen szerzeték meg magasabb végzettségüket. A szociális munka BA szakon végzett személy válaszából kiderül, hogy felsőfokú oklevelét már, mint aktívan munkát vállaló, főállású jelnyelvi tolmács szerezte meg.

A kategóriába történő sorolást, másrésről a középfokú végzettségen belül, a jelnyelvi tolmács pályához kapcsolható (humán segítői pálya), illetve ahhoz nem köthető végzettségek meghatározásaiból állítottam össze. (12. ábra)

Ez alapján a csoportosítás alapján, a diagramon (12. ábra) már csak a középfokú végzettséggel rendelkező válaszadókat jelenítettem meg. (9 fő=100%) Az ábrán látható, hogy nagyon alacsony azoknak az aránya (22%), akik olyan területen szereztek végzettséget, amely feltételezheti, egyrészt hogy az itt tanultakat be tudják építeni mindennapi munkájuk során, másrészt hogy az eredeti területükön tevékenykedve jól tudnák hasznosítani a jelnyelvi tudást.

12. ábra: Jelnyelvi tolmács képesítés mellett, legfeljebb középfokú, humán segítői végzettséggel rendelkezők aránya

A kommunikációs akadálymentesítésen túli igények

A hasznosítható tudást követően szerettem volna arról is képet alkotni, hogy a tiszta profilú tolmácsolás mellet, várnak-e el az ügyfelek egyéb segítséget is a jelnyelvi tolmácsoktól.

A megkérdezettek közül, mindössze 18% nyilatkozott arról, hogy nem került még ilyen helyzetbe (13. sz. ábra). Mindketten szabadúszói minőségben végzik a tolmácsolási feladatukat. A válaszok további elemzéséből az is kiderül, hogy egyikük elsősorban egyházi tolmácsolási feladatokat szokott ellátni, míg a másik nemleges válaszadó leginkább oktatási tolmácsolások során vállal aktívan munkát.

13. ábra: Tolmácsolás melletti segítségkérés a tapasztalatok alapján

A többség, 82% egyöntetűen arról nyilatkozott, hogy munkája során rendszeresen került olyan helyzetbe, amikor ügyfelei már nem kizárólag fordítási feladatot vártak el tőle.

A nyitott kérdésre a kapott válaszok közül, a teljességi igénye nélkül, néhány konkrétan megnevezett szituációból idéznék:

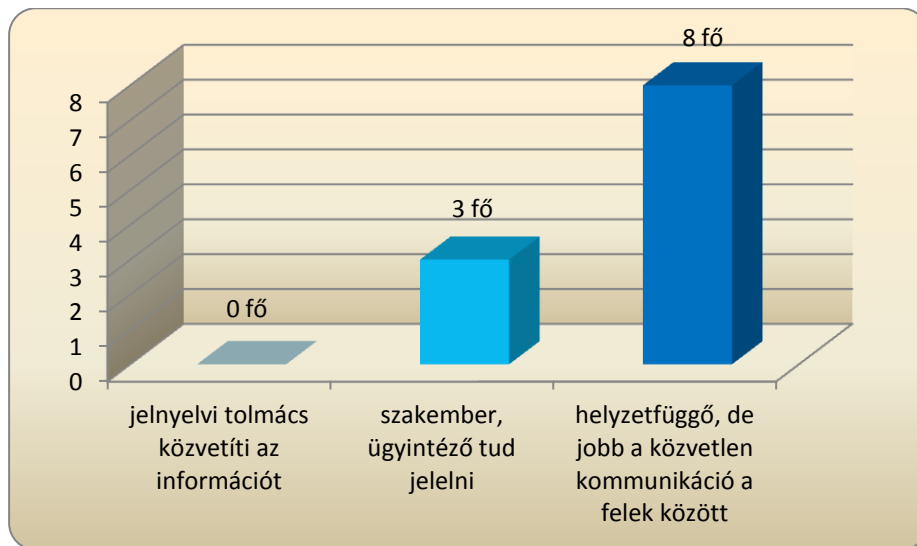
- bankkártya használatának megtanítása
- kérelmek megírása
- adatlapok kitöltése
- pénz kezeléséhez segítség kérése
- hitel felvételéhez tanács kérése
- egészségügyi tanácsok kérése
- kapcsolattartás tolmácsoláson kívül is
- szociális gondozói feladatok
- szociális szolgáltatások lehetőségei
- önálló életvitel támogatása

Csakúgy, mint a siket személyeknél végzett kutatásom során (9. ábra) itt is fontosnak tartottam megismerni, hogy a jelnyelvi tolmácsok elképzelése szerint melyik a legkedvezőbb megoldás a hallássérült emberek számára a kommunikációs akadályaik során.

A 14. ábrán látható, hogy meglepő módon egyetlen egy tolmács sem gondolta azt, hogy az a lehető legjobb megoldás, ha jelnyelvi tolmács közvetíti az információt.

27% vélte úgy, hogy ideális esetben maga az adott szakember ismeri a jelnyelvet.

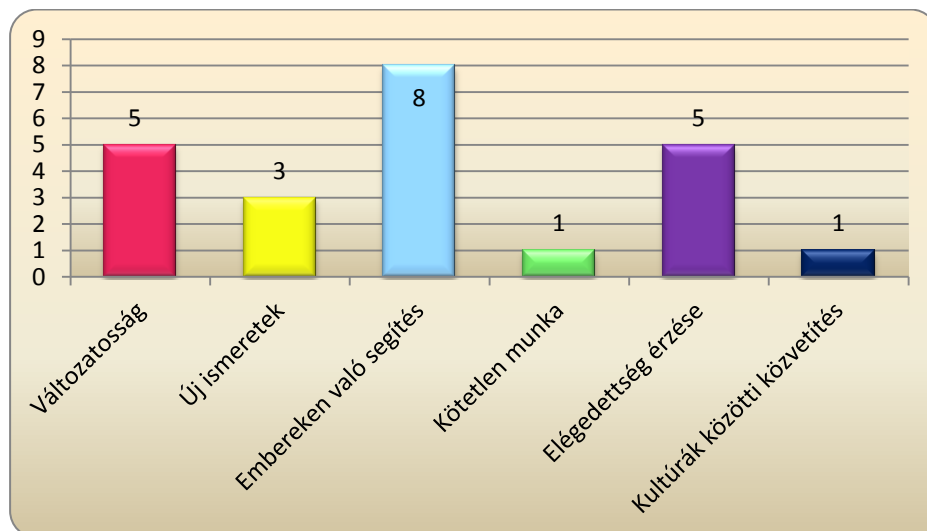
A legtöbb válasz, 72% érkezett arra vonatkozóan, hogy bár helyzete válogatja, de mégiscsak a legideálisabb az, amikor a felek között közvetlenül jelnyelven zajlik a kommunikáció.

14. ábra: Tolmácsolás melletti segítségkérés a tapasztalatok alapján

Szépségek és nehézségek

Az kérdőív utolsó részében arra próbáltam választ kapni, milyen szépségeket találnak a tolmácsok saját pályájukban, esetlegesen milyen nehézségekkel kell megküzdeniük. Mindkét témakör kapcsán kérdéseimet nyitott formában fogalmaztam meg, ezáltal mindenkinek lehetősége nyílt arra, hogy saját szavaival fogalmazza meg érzéseit és gondolatait.

15. ábra: A pálya szépségének meghatározása, az említések számának tekintetében

A 15. ábrát elemezve, a kérdés kapcsán elmondható, hogy a következő érvek kerültek leggyakrabban említésre a jelnyelvi tolmács pálya mellett:

Legmagasabb értékűként (73%) az **embereken való segítség**nek a lehetősége lett kiemelve. Emellett 45-45%-os arányban a munkájuk során átélt **elégedettség érzését**, valamint a

változatosságot emelték ki a jelnyelvi tolmácsok. A leírásokból kiderül, hogy munkájuk során folyamatosan új helyszíneken, új témákkal és új emberekkel kerülnek kapcsolatba. Ez a nagyfokú változatosság lehetőséget teremt számukra, hogy mindig újabb ismeretekre tegyenek szert. Az **új ismeretek megszerzésére** vonatkozó érvet a válaszadók 27%-a említette. Előbbiek mellett még egy-egy említés (1-1%) történt a **kötetlen munka** és a **kultúrák közötti közvetítői** szerepre. Idézet a válaszokból:

„Rengeteg helyen megfordulhatunk és ez által rengeteg új ismeretet szerezhethetünk. Szociális érzékenységünket megélhetjük és ez sokszor pozitív érzéseket szülhet bennünk.”

„A jelnyelv folyamatos használata munkánk során mások számára is érdekessé teszi ezt a fajta kommunikációt. Sok új kapcsolat is kialakul a munka során siketekkel. Sokan ragaszkodnak már hozzánk.”

„Nagyon sok örömet tud adni, amikor a siket ügyfél elégedetten, a problémáját megoldva tud hazamenni. Megelégedettség érzést nyújt például, amikor egy rendezvényen, előadáson úgy sikerül tolmácsolnom a hallottakat, hogy az érzések is „átmenjenek”. Amikor megjelenik a mosoly, vagy éppen a könnycsepp a siket személy szemében nagyon megindító érzés.”

„Aki ezen a területen dolgozik, tapasztalja igazán azt, hogy milyen jó érzés, amikor szükség van a munkánkra. Sok dicséretet, buzdítást kapunk a siketek, hallók részéről is.”

„Minél szélesebb körben próbáljuk a halló társadalommal megismertetni a hallássérültek közösségét, életét, problémáit és közelebb hozni a két kultúrát egymáshoz. Közreműködésünkkel egyre több információhoz jutnak és ez által, intenzívebb társadalmi életet tudnak élni, nyitottabbá és magabiztosabbá válnak a világ dolgaival szemben.”

Természetesen a pálya előnyei mellett, arra is kíváncsi voltam milyen esetleges nehézségekkel szembesülnek a jelnyelvi tolmácsok munkájuk során.

A kapott válaszok hat kategóriába kerültek besorolásra. Egy-egy tolmács esetenként több indokot is megjelölt.

64% vélekedett úgy, hogy pályáján a legnagyobb nehézséget a **tolmácsszerep megtartása** jelenti. Ez a bizonyos szerepmegtartás azt jelenti számukra, hogy a találkozások során a kommunikációban kizárólag, mint semleges személyek vesznek részt, és ezen túlmenően nem nyújtanak más típusú segítséget.

Idézet a válaszokból:

„Tiszta profilú tolmácsolást az esetek 95%-ban nem lehet végre hajtani, ügyfeleink nem csak kommunikációs segítséget kérnek.”

„Számukra kedvezőtlen feltételeket nem vagy csak nehezen értik és fogadják el. Tiszta profilú tolmácsolás az esetek nagy részében nem valósítható meg.”

A sorban következő nehézséget az említések számát tekintve (45%) a **munka tervezhetetlensége** jelenti. Míg az előző kérdés kapcsán(pálya előnyei), mint pozitívum került be a változatosság meghatározása, jelen esetben, már mint nehézség emelkedik ki a többi válasz közül.

„Sokszor még szabadság alatt is el kell menni tolmácsolni, mivel ez bizalmi állás, nem biztos, hogy a pillanatnyi helyzetben tud egy munkatárs helyettesíteni.”

„Hajnalban, este, hétvégén bármikor készen kell állnunk a munkára. Bármikor érkezhetsz megrendelő SMS. Ezt a munkát nem lehet, csak úgy „letenni”. Ha vége van a munkaidőnek akkor is kell telefonálnunk SMS-t fogadni, időpontot egyeztetni, stb.”

„Állandó készenlét, mert bármikor hívhatnak minket sürgős esetekhez, éjjel-hét végén-ünnepe napokon.”

Az előző nehézségre rímel rá némiképp az **állandó alkalmazkodás** problémája, ami 36%-os említettséggel jelenik meg. Való igaz ebben a kontextusban elsősorban a tolmácsolási szituációban résztvevő személyekhez történő alkalmazkodást jelenti, mintsem a más és más helyszínhez és a rugalmas beosztáshoz kapcsolható idomulást.

„Sokszor kerülünk olyan helyzetbe amikor, a halló fél nem tartja szükségesnek a tolmács jelenlétét, hisz „Ő, jól megérti a szöveget”, ami természetesen távolról sem igaz.”

„Sokszor nekünk kell vitatkozni az orvossal, asszisztenssel, ügyintézővel, hogy miért kísérjük az ügyfelünket, miért kérjük a munkalap aláírását, miért van szükség a munkánkra.”

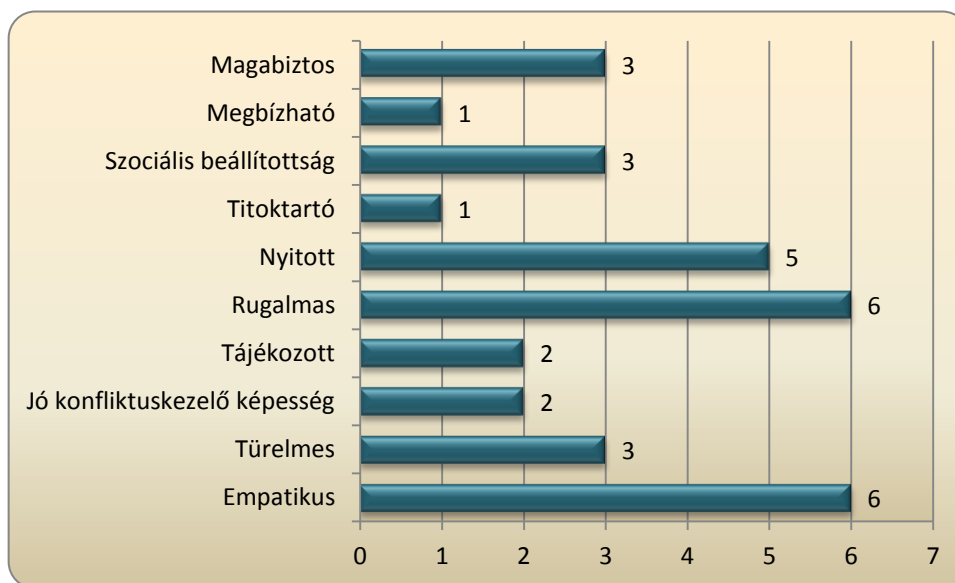
„Mindig új emberekkel találkozni és nekik mindig elmagyarázni, hogy mit jelent az, hogy jelnyelvi tolmács és az milyen kompetenciákkal jár együtt. Nehéz a különböző ügyfelek, különböző hangulatához alkalmazkodni.”

Az említések számát tekintve a sor vége felé már leginkább különféle hiányosságok szerepelnek. 18%-ot képvisel azon válaszok száma, amelyben a jelnyelvi tolmács munkához köthető **továbbképzéseknek a problematikáját** vetik fel. Emellett 9-9%-os arányban az **érdekképviselő**, valamint a **szupervízió hiányára** tesznek utalást.

A foglalkozás mások számára történő ajánlása

A pálya szépségeinek és nehézségeinek körbejárása után érdekelt, hogy a gyakorló jelnyelvi tolmácsok vajon kiknek ajánlanák leginkább ezt a foglalkozást. Mivel semmiképpen sem szerettem volna a magam által elképzelt kategóriák közé szorítani a válaszokat, ismételten meghagytam a nyitott kérdés által biztosított lehető legdifferenciáltabb válaszadás lehetőségét. Az előző két kérdéshez mérten itt született a

legtöbb és leginkább egymástól eltérő válasz. A megnevezett jellemvonásokat a feldolgozás során a 16. ábrán található kategóriákba történt besorolásnak megfelelően elemzem.

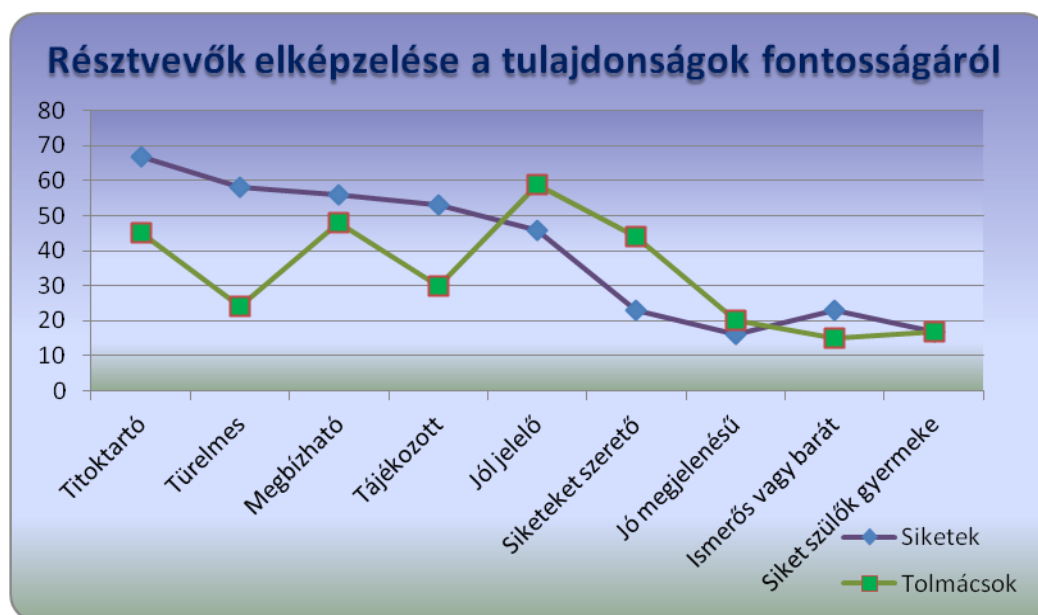
16. ábra: Milyen jellemvonással rendelkező személyeknek ajánlaná a saját szakmáját?

Vezető jellemvonás azonos értékkel (54%) az empátia és a rugalmasság. Ezt követi a 45%-al a nyitottság, majd némileg alacsonyabb értékkel, 27%-os említési aránnyal a türelmesség, a szociális beállítottság és a magabiztosság következik. A tájékozottság és a jó konfliktuskezelő képesség mindössze 18%-al került be a kategóriák közé. A megbízhatóság és a titoktartás, mint fontos jellemvonás csupán 9-9%-os említési hányadot képvisel.

A jelnyelvi tolmácsoknak szánt kérdőív utolsó kérdése során azok a jellemvonások fontossági tekintetben történő rangsorolása történt meg, amelyek a hallássérült személyek kérdőívében is feltüntetésre kerültek. A két kérdőívben ugyan mutatkoznak eltérések, de az összevethetőség végett a következő megoldással éltem.

A siket személyeknek nem fontossági sorrendet kellett felállítaniuk, hanem az eltérő jellemvonások tekintetében ordinális skála segítségével határozhatták meg, mi milyen fontossággal bír a számukra. Azért, hogy az itt kapott eredményeket megfelelő módon lehessen átkódolni, minden egyes jellemvonás tekintetében a „nagyon fontos” válaszhoz 5 pontot, az „eléggé fontoshoz” 4 pontot, a „fontoshoz” 3 pontot a „kicsit fontoshoz” 2 pontot, míg az „egyáltalán nem fontos válaszhoz” 1 pontértéket rendeltem. Végezetül az összes tulajdonság tekintetében a kapott pontok összeadásra kerültek, és ezek alapján állítódott fel a fontossági sorrend.

A jelnyelvi tolmácsoktól kapott sorrend összesítésére pedig a következő metódust alkalmaztam. Szintén pontokat rendeltem a válaszokhoz, ám itt mivel már a sorrendiség adott volt, elegendőnek bizonyult az első helyen lévő tulajdonsághoz 9 pontot (9 kategória), a következőhöz 8 pontot, az azt követőhöz 7 pontot stb. rendelni. Az így kapott eredmények után ebben az esetben is felállítható volt, egy összesített sorrend, amely már alkalmas volt arra, hogy a siketek által meghatározott összesített sorrenddel összevetésre kerüljön.

17. ábra: A tolmácsolási szituáció résztvevőinek elképzelései a jelnyelvi tolmácsok tulajdonságainak fontosságáról

A 17. ábrán látható grafikonon szembetűnő eltérések rajzolódnak ki. Számos olyan tulajdonság, ami a siket emberek számára nagyon meghatározó a tolmácsok tekintetében, nem tűnik annyira lényegesnek a jelnyelvi tolmácsok szerint. Fontos tisztázni, hogy ebben az esetben a tolmácsoknak nem a saját véleményükről kellett, hogy nyilatkozzanak, hanem abban a tekintetben állították fel a saját sorrendjüket, hogy mit gondolnak arról, hogy mi az, amit ügyfeleik leginkább elvárnak tőlük. A legmarkánsabb eltérés a türelmes, tájékozott és a titoktartó jellemvonás tekintetében látható. A magas szintű jelnyelvi tudásnak, valamint a siketekhez történő érzelmi viszonyulásnak valamivel nagyobb hangsúlyt tulajdonítanak, mint maguk a hallássérültek. Négy kategória mentén egészen hasonló eredmények születtek mindkét csoportnál. A megbízhatóság, a jó megjelenés, az ismeretség kérdése továbbá az a kritérium miszerint a jelnyelvi tolmács lehetőleg hallássérült szülők gyermeke legyen, egészen hasonló megítélés alá került.

V. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Kutatásom során célul tűztem ki, hogy mélyebb ismereteket szerezzek a jelnyelvi tolmácsok pályájáról. A tanulmányozott szakirodalomból megtudható, hogy a XX. század utolsó éveit megelőzően hivatalos formában a jelnyelvi tolmácsolás, mint szakma, még nem is létezett. Egészen addig a siket személyek a környezetükben élő, ép hallással rendelkező emberek segítségére és jóindulatára voltak szorulva. Magyarországon lényegében, a jelnyelvi tolmács képzés 1983. évi beindulásával jelentek meg a szakma művelői. Az oktatás fejlődése folyamatosan nyomon követhető, mely minden esetben szakma egyre magasabb minőségi színvonalát hivatott elérni. Ezt támasztja alá a kutatásomból megismerhető eredmény, melyből kiderül, hogy az utolsó képzési ciklusban résztvevő jelnyelvi tolmács hallgatók közül, lényegesen nagyobb arányban találkozhatunk a pályán aktívan dolgozókkal, mint a korábbi képzésben résztvevők közül.

A szakirodalom lehetőséget biztosított, hogy megismerjem a szakma múltját, képzési rendszerét, a pályán való sikeresség alapfeltételeit. Ezen ismeretek kiegészítésére és pontosabb megismerésére kezdtem meg kutatásomat, mind a siket személyek, mind a jelnyelvi tolmácsok körében.

Pályamunkám célja, hogy a felismerjem a jelenleg működtetett rendszerben lévő esetleges hiányosságokat, valamint végső soron javaslatokkal álljak elő mindezek fejlesztése, orvoslása érdekében.

A szakma késői megjelenése feltételezésem szerint napjainkban is **megosztja**, elsősorban **életkor tekintetében a szolgáltatást igénybevevők csoportját**. A vizsgálat során kapott eredmények alapján megállapítható, hogy az idősebb, leginkább 60 év feletti korosztály kevésbé veszi igénybe a tolmácsszolgálatok segítségét, mint a fiatalabb generáció, így ebben a tekintetben **igazolódni látszik hipotézisem**.

Némiképp más megközelítésből, a családi háttér kérdésköréből kiindulva feltételeztem, hogy azok a siket személyek, aki halló szülők gyermekei alacsonyabb gyakorisággal rendelnek meg jelnyelvi tolmácsszolgáltatást, mint azok akik, siket szülők gyermekei. Következtetésem alapja a szakirodalomból is megismerhető, családi önszegélyezés rendszerére és a tolmácsokkal szembeni bizalmatlanságra épült. A kapott válaszokból egyértelműen megállapítható, hogy azok a személyek, akik halló közegben nevelkednek, jóval kevesebb alkalommal veszik igénybe a tolmácsszolgáltatást, szemben azokkal, akik siket családból származnak. Bár úgy tűnik, hogy a halló személyektől várható segítség tekintetében a siket családban felnövekvő gyermekek némiképp hátrányt szenvednek, de ne felejtsük el, hogy az ő szerepük, a siket kultúra őrzésében és átörökítésében pedig kiemelkedően jelentős! **A vizsgálat során a családi háttér szempontjából történő eltérés a szolgáltatások igénybevételével kapcsolatban igazolást nyert.**

Még mindig a családi háttérnél maradva hipotézisem szerint, eltérő elvárások fogalmazódnak meg a tolmácsolási tevékenységgel kapcsolatban, a különböző csoportok tekintetében. A vizsgálatom során megállapítható, hogy azok a személyek, akik siket családban nevelkedtek túlnyomó többségben a tolmácsolási tevékenység mellett, igényt tartanak egyéb segítségre is. Ugyanez a kívánság a halló családban felnövő személyek tekintetében lényegesen alacsonyabb értéket képvisel. Fontos felismerni, hogy bár számarányokat tekintve a siket családban élő személyek kevesebben vannak, mégis részükről markánsabban fogalmazódik meg a segítség kérésének igénye. Ez a helyzet megkérdőjelezi a szakirodalomból megismert tiszta profilú tolmácsolás kizárólagos létjogosultságát. Az a feltételezésem, miszerint **nem várható el tolmácsolási tevékenység során a pusztán szolgáltatói attitűd, a vizsgálat során beigazolódott.**

Kommunikációs gátjaik miatt, a mindennapi élet során, számos területen kerülnek nehézségbe a hallássérült emberek. Hipotézisem szerint a jelnyelvi tolmácsolás kiépülésének következtében, egyre több esetben kéri a segítséget egyéni életvitelük támogatásában. A szakirodalomból megismert korábbi tendenciákkal ellentétben, amikor még jellemzően a hivatali ügyintézők, orvosi vizsgálatok vagy bírósági tárgyalások jelentették a leggyakrabban alkalmazott területeket, mára feltételezésem szerint, ezeket megelőzve, magasabb arányban veszik igénybe az egyéni életvitel kapcsán a tolmácsok segítségét. A vizsgálat során kapott eredmények ezt a feltételezésemet támasztották alá, Ennek a területnek ilyen nagyarányú jelenléte arra enged következtetni, hogy a jelnyelvi tolmácsszolgálatok létrejötte és az általuk térítésmentesen nyújtott szolgáltatások érzékelhető változást hoztak a siket személyek életében. Már nem csak legvégső esetben kéri a segítséget, hanem olyan helyzetekben is, amelyek során korábban ki voltak szolgáltatva környezetük, vagy adott szituációban résztvevő partnereik számára. A kérdés kapcsán vizsgálatomból megállapítható, hogy **hipotézisem, miszerint az önálló életvitel kapcsán veszik igénybe a leggyakrabban a jelnyelvi tolmácsok segítségét, beigazolódott.**

Egyre gyakrabban kerül a televízió képernyőjére jelnyelvi tolmács. Ez a gyakorlat mindenképpen üdvözlendő, ám ennek ellenére hipotézisem alapján úgy vélem **számos esetben nem érthetőek a médiában megjelenő jelnyelvi tolmácsok.** Egyrészt a képernyő felületén biztosított méret, másrészt a rosszul megválasztott kommunikációs eszköz (magyar jelnyelv helyett, jelelt magyar) alkalmatlan rá, hogy megoldja a média részéről az akadálymentes információ közvetítését. A hallássérültek körében végzett **vizsgálat eredményei ezt a feltételezésemet támasztják alá.** Ebből kiderül, hogy a megkérdezettek legnagyobb hányada két csoportra osztható. Vannak, akik azért nem nézik a jelnyelvi tolmáccsal kísért műsort, mert számukra egyáltalán nem érthetőek a tolmácsok (a láthatóság vagy rossz jelelés miatt), míg mások a tolmácsok személyétől (érthetőségétől) teszik ugyanígy függővé a műsor figyelemmel kísérését.

A **jelnyelvi tolmácsok** iskolai előmenetelére vonatkozó **hipotézisemben azt állítottam, hogy zömében középfokú végzettséggel úzik ezt a pályát.** Feltételezésem

alapja elsősorban azon alapult, hogy a szakirodalomból előzetesen szerzett ismereteim alapján, a képzésbe történő bemeneti feltételként, a gimnáziumi érettségit írják elő. Elképzelésem szerint a jelnyelvi tolmácsolás azok számára lehet egy jó kitörési pont, akik nem rendelkeznek egyáltalán semmilyen képesítéssel, vagy a munkaerő-piacon kellően keresett végzettséggel. Ez az állításom több ponton is **igazolást nyert**. Egyrészt a megkérdezettek túlnyomó többsége valóban legmagasabb középfokú végzettséggel rendelkezik, másrészt korábbi pályájuktól jelentősen eltérő területet képvisel jelenlegi foglalkozásuk. Többségében pályakorrekció következtében kerültek erre a területre, jellemzően 30. életévük környékén. Egy esetben történt csak arra utalás, hogy azzal a szándékkal történt a jelnyelv elsajátítása, hogy válaszadó eredeti területén maradva, egészítse meglévő tudását.

Feltételezésem szerint a hallássérült személyek és a jelnyelvi tolmácsok eltérő elképzelésekkel rendelkeznek arról, hogy milyen jellemvonások által lehet valaki jó jelnyelvi tolmács. Az összehasonlító grafikont (13. ábra) tanulmányozva ez a hipotézisem igazolódott, mivel több jellemvonás tekintetében is különböző eredmények születtek. Míg a jelnyelvi tolmácsok elképzelése szerint nagyon fontos, hogy kiemelkedő jelnyelvi tudással rendelkezzenek, addig a siketek részéről mindezt négy másik jellemvonás előzi meg. A siketek számára sokkal hangsúlyosabb tulajdonságok a : - titoktartás, - türelmesség, a megbízhatóság és a tájékozottság. Nemcsak a rangsor tekintetében kerültek ezek a vonások hátrébb a tolmácsok rangsorában, hanem a saját maguk által megfogalmazott válaszok során is. Amikor arról kellett nyilatkozniuk, kiknek is ajánlanák ezt a pályát, abban az esetben is a lista végére kerültek azok a tulajdonságok, amelyeket a siket személyek kiemelkedően fontosnak véltek. **Hipotézisem abban a tekintetben, hogy a tolmácsok és a siketek eltérő véleményekkel vannak a jelnyelvi tolmácsokkal kapcsolatos elvárásokról, vizsgálatom során beigazolódott.**

Bár Magyarországot tekintve ritkán találkozhatunk olyan példával, hogy az ügyintézés, tanácsadás, jelnyelvi tolmács igénybevétele nélkül, a szakember jelnyelvi tudásának köszönhetően jelnyelven történne, mégis fontosnak tartottam megismerni az érintettek véleményét ebben a vonatkozásban. Feltételezésem szerint a megkérdezett felek véleménye szerint a lehető **legideálisabb megoldás az lehet, amikor közvetlenül-jelnyelven - történhet az érintettek között a kommunikáció. A hallássérült személyek esetében ez az elképzelésem nem igazolódott be**, mivel többségük a jelnyelvi tolmácsok által nyújtott szolgáltatást tartja a legjobb megoldásnak. Csak e megoldást követően gondolják úgy, hogy az általam felvázolt másik módszer is jó lehet. Ezzel ellentétes eredmények születtek a jelnyelvi tolmácsok körében végzett vizsgálatom során. Itt gyakorlatilag egyetlen egy válasz sem született, ami azt támasztotta volna alá, hogy nincsen jobb alternatíva, mint a tolmácsok által közvetített kommunikáció. Ezzel szemben kiugróan magas volt azoknak a válaszoknak a száma, akik a helyzet függvényében ugyan, de mégiscsak úgy ítélik meg, hogy az a legjobb megoldás, amikor két fél között közvetítő nélkül jelnyelven történik a kommunikáció. Ebben az esetben a **hipotézisem csak részben**

igazolódott be, mivel a siket emberek esetében nem bizonyított, hogy elvárásaik szerint nincsen jobb megoldás annál, mint amikor a kommunikációs partner tudja alkalmazni a jelnyelvet. A jelnyelvi tolmácsok esetében teljes mértékben igazolást nyert a feltételezésem, hiszen túlnyomó többségében arról nyilatkoztak, hogy mindig az a legjobb megoldás, amikor közvetlenül történik az interakció a két fél között.

A kutatásom során nyert eredmények számos problémára világítottak rá. Ezek közül elsőként említeném meg a jelnyelvi tolmáccsal kísért televíziós műsorokkal kapcsolatban kapott válaszokból kirajzolódó képet. Az adatokat elemezve vált világossá, hogy a hallássérültek túlnyomó többsége számára a jelnyelvi tolmácsok nem is érthetőek a televízió képernyőjén keresztül. Megítélésem szerint ez probléma túlmegy a jogi szabályozás kérdéskörén, hiszen a médiatörvény kötelezően előírja – évről évre egyre nagyobb arányban - a napi hírműsorok akadálymentesítését. Tehát meglátásom szerint leginkább szemléletváltásra lenne szükség ebben a tekintetben. A mai fejlett technológia mellett szinte elképzelhetetlen, miért nem született még arra megoldás, hogy a jelnyelvi tolmácsolással kísért televíziós műsorok során –akár a TELETEX oldalit felhasználva, legalább a képernyő fele biztosított legyen a tolmácsok megjelenésére. Egészen egyszerűen helytelen az a megoldás, ami napjainkban jellemzi a televíziós csatornákat. Azzal, hogy a képernyő felületének mintegy nyolcad részén teszik csak lehetővé a megjelenést, tulajdonképpen megfosztják a tényleges információhoz való jutás élményétől az érintetteket.

Az összehasonlító vizsgálat folyamán megállapítást nyert, hogy mennyire eltérő elképzelésekkel rendelkeznek a tolmácsolási helyzetben résztvevő felek a jelnyelvi tolmácsok meghatározó tulajdonságait tekintve. Abból kiindulva, hogy a siket személyek megítélése, saját álláspontjukat tükrözi, két szempontból megközelítve élnék egy-egy javaslattal. Egyrészt fontosnak vélem annak az üzenetnek az elemzését, hogy miért is tulajdonítanak ilyen kiemelkedően magas jelentőséget titoktartásnak, mint jellemvonásnak a siket emberek.

Ebben a tekintetben úgy vélem, nem elég a jelnyelvi tolmácsokat megismertetni az Etikai Kódexben, vagy akár a jelnyelvi törvényben megfogalmazott pontokkal, ugyanígy meg kellene ismertetni ezekkel a rendelkezésekkel a siket ügyfeleket is. Nem feltételezem, hogy napjaink tolmácsai szolgáltak volna rá, erre a nagyfokú bizalmatlanságra. Valószínű, hogy az ezzel kapcsolatos sztereotípiák még a múltban, a szakma professzióvá való fejlődését megelőzően gyökereznek. Éppen ezért - meglátásom szerint - kiemelt fontosságú megismertetni a hallássérült személyeket azokkal az erkölcsi magatartásszabályokkal, amelyek mentén végzik a munkájukat a jelnyelvi tolmácsok. Ennek az ismeretnek a birtokában remélhetően a bizalom kapcsán fennálló félelmeik is alábbhagynak.

Még mindig ennél a kérdéskörnél maradva legalább ennyire hangsúlyosnak tartanám megismertetni a hallássérült személyek elvárásait, mind a gyakorló, mind a jövőben munkát vállalni szándékozó jelnyelvi tolmácsokkal. Ne legyenek senkinek sem illúziói abban a tekintetben, hogy elégséges egy kimagasló jelnyelvi tudással rendelkezni ahhoz, hogy az ügyfelek mindjárt a jó jelnyelvi tolmács jelzőt akasszák rá az valakire. A kapott válaszokból

kitűnik, hogy azokat a személyeket preferálják leginkább, akiről elmondható, hogy titoktartó (nem beszéli ki az ügyfelet), megbízható (lehet rá számítani), türelmes (többször is képes elmagyarázni valamit), tájékozott (sok területen tud segíteni). No és ha mindezeket túl még jól is használja a jelnyelvet, akkor az már maga a főnyeremény! Minden tréfát félretéve, mindenképpen lényegesnek tartom, hogy ezek az információk megismerésre kerüljenek a tolmácsok számára.

A szakirodalomból és a vizsgálatból megismerhető, a jelnyelvi tolmácsszolgálatok megjelenésével egyidejűleg bekövetkezett változás, az önálló életvitel igénybevétele terén. Ebben a szegmensben, a zavartalan kommunikáció - mint igény - ugyanolyan elvárás, mint bármely más területen. Ennek a fontosságát, a vizsgálat során kapott válaszokból következően, nyilván a siket személyek is felismerték. Ám az önálló életvitel ilyen nagyarányú jelenléte arra is rámutat, hogy a siket emberek életében nem, csakis kizárólag a kommunikációs akadályok jelenthetik az egyedüli problémát. Hallási sérülésük folytán jelentős információ hiányban szenvednek, mely a mindennapi életükben további nehézségeket generál. Ezekben a helyzetekben nekik is éppúgy, mint bárkinek, a különféle területen tevékenykedő szakemberek segítségére lenne szükségük. Éppen ezért az esélyegyenlőség eszméje csakis akkor valósulhat meg, ha mind szélesebb spektrumra kiterjesztve nyílik lehetőségük kihasználni az akadálymentes kommunikáció élményét. Tehát bármilyen területről legyen is szó, ahol tanácsra, támogatásra, információra lenne szükség, célszerűen ezt mindig a megfelelő szakembertől kellene, hogy megkapják. Lehetőség szerint saját anyanyelvükön, jelnyelven, ami alatt azt az eszményképet értem, hogy nem egy tolmács közvetítésével, hanem adott szakember által, közvetlenül jelnyelven legyen biztosítva számukra az információ. Ez az ideálisnak mondható állapot azonban ma még alig-alig valósul meg, leginkább a jelnyelven is kommunikálni képes szakemberek hiánya miatt.

Az elmúlt közel 10 évben komoly változás történt a jelnyelvi tolmácsolás terén, melynek köszönhetően, mintegy két és félszeresére nőtt a főállásban foglalkoztatott jelnyelvi tolmácsok száma. Ám ha azt vesszük figyelembe, hogy ez még mindig 2010-ben is csak mindössze 75 főt jelentett, a nagyságrendileg 60 000 létszámot taksáló hallássérült csoporttal szemben, akkor nyilvánvalóan nem lehetünk elégedettek. Természetesen, ha ehhez még hozzá vesszük, azt a 91 fő megbízásos jogviszonnyal foglalkoztatottat, még akkor is elenyésző a tolmácsok száma a szükségeshez képest. A főváros, mint jelnyelvi tolmácsok által leginkább ellátott terület vehető figyelembe. Emellett megyénként átlagosan 5-6 fő jelnyelvi tolmáccsal számolva, érzékelhető, hogy a jelenlegi létszámot tekintve is, számottevően sérülhet a siket személyek információhoz való egyenlő esélyű hozzáférési joga.

A hallássérült személyeknek számos helyzetben, a világ és a környezet adekvát értelmezéséhez többlet információra van szükségük. Gyakran megfigyelhető bizonytalannak tűnő viselkedésük mögött alapvetően ez az információhiány húzódik meg. Az igazi kérdés az, hogy kommunikációs gátjaik következtében ismerik-e azokat a lehetőségeket, ahová egyéb - elsősorban nem a hallási fogyatékoságukból fakadó - problémáik miatt fordulhatnak. És amennyiben ismerik is ezeket a lehetőségeket, vajon megteszik-e az első

lépést? Annak ellenére, hogy ott vajmi kevés eséllyel találkozhatnak olyan segítő szakemberekkel, akik jelnyelven képesek számukra biztosítani a segítséget.

Ezen a helyzeten a szakirodalomból megismert jelnyelvi mentor képzés sem igen fog változtatni. A szakirányú továbbképzés képzési struktúráját áttanulmányozva, a tantárgyak gyakorlatilag megegyeznek a jelnyelvi tolmácsképző által oktatott tananyaggal. Ennél fogva erősen megkérdőjelezhető az itt szerzett képesítés létjogosultsága. Főleg, hogy a képzés során a mentori munkával kapcsolatos ismeretek nem is kerültek beépítésre! Számomra elgondolkodtató, hogy nem lett volna-e célszerűbb, jobban beszűkíteni a bemeneti feltételek körét?! Vajon az a hallgató, aki semmilyen előzetes ismerettel nem rendelkezik a humán segítői területről, valóban alkalmassá válhat-e, a végzettség birtokában mentori tevékenységre? Mennyiben képes ez a személy más típusú segítséget nyújtani a hallássérült emberek számára, mint egy középfokú végzettségű jelnyelvi tolmács? Ezzel éppenséggel nem azt szeretném állítani, hogy egy középfokú végzettséggel rendelkező jelnyelvi tolmács alkalmas lenne mentori feladatok elvállalására. Sőt! Ennek a területnek a felelősségteljes voltára szeretnék rávilágítani. Egy mentori munka - nyilvánvalóan - nem abban merül ki, hogy valaki képes a hozzá forduló személy anyanyelvén kommunikálni, valamit ismeri annak kultúráját. Akár az oktatás, akár a foglalkoztatás, akár a társadalmi be/visszailleszkedés területét vesszük figyelembe, mindenhol eltérő tudás és ismeret szükséges a mentori tevékenység szakmai megvalósításához. Azt gondolom, hogy kár volt ennyire nyilvánvalóan rossz konstrukciót választani, annak érdekében, hogy növekedjen a diplomával rendelkező jelnyelvi tolmácsok száma

Vizsgálataimból kiderült, hogy a siket emberek bizonyos része azoktól a személyektől próbál segítséget, tanácsot kérni, akik maguk is ismerik a jelnyelvet, függetlenül attól, hogy rendelkeznek-e bármilyen más tudással. Számos esetben a jelnyelvi tolmácsokat „mindentudó” szereppel ruházzák fel. Ez az elvárás azonban óriási terhet és felelősséget jelent a szakmában dolgozók számára.

A humán segítő területekre fókuszálva a kommunikációs és információs akadályok következtében, az itt tevékenykedő szakemberek (szociális munkások, munkavállalási tanácsadók, pályaorientációs tanácsadók, családgondozó szakemberek, ügyfélszolgálati munkatársak) nem képesek megfelelő segítséget nyújtani a siket személyek számára. Nyilvánvalóan nem a szándékkal van a gond a szakma részéről, pusztán a jelnyelven is kommunikálni képes szakemberek hiánya az, ami miatt ez a helyzet kialakulhatott. Ennek a fennálló kommunikációs gátnak a révén a siket emberek, a velük szoros kapcsolatban álló jelnyelvi tolmácsokhoz fordulnak segítségért. Ám a segítséget a fent említett területekről alapvető szakmai ismeretek nélkül a jelnyelvi tolmácsok nem képesek biztosítani. Természetesen nem várható el, hogy azok a tolmácsok akik, nem rendelkeznek egyéb humán segítői pályán szerzett végzettséggel, képesek legyenek professzionális segítséget nyújtani.

Ez előzőekben említett problémának az orvoslása érdekében fontosnak tartom, hogy a jelnyelv is bekerüljön azoknak az idegen nyelveknek a körébe, amelyekből államilag elismert szinten szerezhető nyelvvizsga bizonyítvány. Ebben az esetben a felsőoktatásban meghatározott szakok tekintetében az oklevél megszerzéséhez szükséges egy

vagy kettő élő idegen nyelvből előírt középfokú C típusú nyelvvizsga követelmények rendszerébe, mindenképpen jónak tartanám beemelni a jelnyelv B2-es középszintű, vagy C1-es haladó szintű nyelvvizsgájának elfogadását. A pontosabb érthetőség végett a SINOSZ által meghatározott Európai Referencia Keretek szerinti szintleírásokat a *4. sz. mellékletben* tüntettem fel. (www.sinosz.hu)

A következőkben kívánom alátámasztani, miért is lenne érdemes a jelnyelv nyelvvizsgaként történő elismertetését preferálni.

Mindenekelőtt leszögezem, hogy nem kívánom egy pillanatig sem kétségbe vonni, azt a tényt, hogy mai globalizált világunkban mennyire elengedhetetlen az idegen nyelvek ismerete. Ám ha abból indulok ki, hogy a felsőoktatás elsősorban a hazai munkaerőpiac jövőbeni szakembereit képezi, talán nem elrugaszkodott gondolat, ha úgy vélem legalább olyan fontos, hogy diplomával a kezükben, olyan szakemberek kerüljenek ki az iskolapadból, akik lehetőségeikhez mérten, szakterületüktől függően, saját honfitársaikat is képesek segíteni. Ebből a gondolatból kiindulva hivatkozhatom a roma népcsoport kapcsán a lovári, beás nyelvvizsga bizonyos szakokon történő elfogadására. Fontos kihangsúlyoznom, hogy elképzeléseim szerint szigorúan csak meghatározott szakok esetében lenne elfogadható ez a nyelvvizsga. Elsősorban a humán segítői pályák, amik számításba jöhetnek, de emellett érdemes lenne számba venni azokat a területeket, ahol a mindennapok során hallássérült személyekkel is kapcsolatba kerülhetnek a szakemberek. (pl. közigazgatás)

A szakirodalom feldolgozása kapcsán megismerhettem, milyen képzések folynak, vagy milyen képzések beindítása van jelenleg is folyamatban a felsőoktatás területén. A szakokat áttanulmányozva megállapítást nyert számomra, hogy ezek egy kivételtől eltekintve, mind a hallássérült gyermekek jelnyelvi oktatása folytán fellépő jövőbeni igényeket hivatottak kielégíteni. Az általam *új irányvonalként* aposztrofált képzések teljes mértékben nélkülözik azt a szemléletet, amely segítségével a társadalom szélesebb köreiben válhatna valóra a kommunikációs akadálymentesítés. Ennek a hiányosságnak a kiküszöbölése érdekében, érdemesnek találnám a pedagógus, közművelődési, szociális területen lévő kötelező továbbképzések, tanfolyami képzések, csoportjába beemelni a jelnyelvi képzéseket. Sokat hallani szakmabeliektől, olyan képzésekről, amelyek később, a mindennapok során, alig vagy egyáltalán hasznosítható tudást adnak. Úgy vélem ebben az esetben egyértelműen olyan ismeretet sajátíthatnának el a képzésben résztvevők, amellyel egyik meghatározott célcsoportjuk igényét tudnák közvetlenül kielégíteni. Amennyiben megvalósíthatóak lennének az általam tett javaslatok, jelentősen tehermentesíthetők lennének a megyei jelnyelvi tolmácsszolgálatok. A szakirodalmi feldolgozásból kiderült, hogy vannak olyan megyék, ahol a tolmácsoláshoz köthető járulékos idő magasabb, mint maga a tolmácsolás, sőt országos átlagot tekintve is több 50% fordítódik, utazásra, várakozásra. Abban az esetben, ha szélesebb körben, közvetlenül jelnyelven intézhetnék a siketek az ügyeiket, elégséges lenne csak a kiemelt területek kommunikációs akadálymentesítését felvállalniuk. Értem ez alatt a szakirodalom által nevesített oktatási, konferencia, a pódium és a média tolmácsolás területeit.

Amennyiben elképzeléseimnek megfelelően a szakemberek növekvő arányban sajátítanak el a kívánt színvonalon a jelnyelvet, abban az esetben egészen más minőségben lehetne különféle szolgáltatásokat biztosítani a hallássérült személyek számára. Napjainkban, amikor még a magyarországi hallássérült gyermekeknek fenntartott tanintézetekben sem képes minden tanító, tanár és gyógypedagógus a jelnyelv használatára, igen nagy létjogosultsága van annak, hogy ez a helyzet minél hamarabb megváltozzon. Ehhez azonban a szakpolitika, a döntéshozók akarata is szükséges.

Ahogy pályamunkám elején is írtam, bár a siketek kultúrája alapvetően láthatatlan és tagjaik ritkán hallatják hangjukat, mégis fontos, hogy az általuk támasztott igények mások által meghallgatásra találjanak! Mindezt azért, hogy a „semmit róluk, nélkülük” elv végre, ténylegesen megvalósuljon!

VI. ÖSSZEFOGLALÁS

Az esélyegyenlőség és az akadálymentesítés kapcsán ritkábban emlegetett célcsoport a siket emberek közössége. Kommunikációs nehézségeik miatt olyan társadalmilag hátrányos helyzetbe kényszerülnek, amelyre válaszként, alig harminc évvel ezelőtt, egy teljesen új szakma jelent meg. A hallássérültek információs akadályainak kompenzálására napjainkban, egyedülként a jelnyelvi tolmács szakma igyekszik megadni a választ.

Pályamunkámban az a célkitűzés vezérelt, hogy alaposabb ismeretet szerezhsek a jelnyelvi tolmácsok szakmájáról. A szakirodalomban található információkból kiindulva számos hipotézist sikerült felállítanom.

Feltételezésem szerint nincsen összhang a siketek felől érkező elvárások és a jelnyelvi tolmácsok által fontosnak vélt jellemvonások, tulajdonságok tekintetében.

Céломul tűztem ki annak felderítését, vajon a siket emberek a kommunikációs nehézségeken túlmutató problémáik kapcsán, várnak-e el valamiféle segítséget a jelnyelvi tolmácsoktól. Meglátásom szerint a lehető legpontosabb információ, e felvetések kapcsán a tolmácsolásban résztvevő felektől várható.

Ennek érdekében kvalitatív módszerrel, végeztem kérdőíves vizsgálatokat mindkét csoportot illetően. A siket személyek körében kizárólag zárt kérdésekből álló kérdőívet szerkesztettem, kiemelten ügyelve az írott magyar szöveg nehezített értelmezésre. A lekérdezés személyes megkeresés útján, valamint elektronikusan történt.

A tolmácsolási szituáció másik résztvevője kapcsán, a jelnyelvi tolmácsok körében, szintén kérdőíves vizsgálatot folytattam. Ebben az esetben, annak érdekében, hogy a várhatóan viszonylag alacsony számú válasz (75 főállású tolmács található ma Magyarországon) a lehető legtöbb információt hordozza, ahol csak megoldható volt, nyitott kérdéseket fogalmaztam meg. A feldolgozás során tartalomelemzési technikával csoportosítottam a kapott információkat, feltüntetve azt is hányan jelölték be válaszként az egyes kategóriákat. A nyitott kérdések továbbá lehetőséget teremtettek arra, hogy az egyénileg megfogalmazott válaszokból helyenként pályamunkámban idézzek.

Érdekes és tanulságos eredményeket hozott az az összehasonlító vizsgálat, amelyben arra próbáltam választ kapni, milyen elvárásaik vannak a tolmácsolást, mint szolgáltatást igénybevevő ügyfeleknek a tolmácsokkal kapcsolatban. A siket személyektől nyert információt összehasonlítva, a jelnyelvi tolmácsoktól kapott eredményekkel, jelentős eltérések mutatkoznak. Ennek okán lényegesnek találom, a bizalmi szituáció fontosságának felismerését és kezelésének szükségességét, mindkét fél által.

A vizsgálat során kapott eredmények kiértékelését követően megállapítható, hogy a dolgozatomban megfogalmazott hipotéziseim túlnyomó többsége beigazolódott. Ezek alapján - többek között - bizonyítást nyert az a feltevés, hogy a hallássérültek bizonyos csoportja, jelentős mértékben igényelné a tolmácsoláson túlmutató segítséget. Ehhez viszont szükség lenne megfelelő jelnyelvi tudással bíró szakemberekre. Ám ahhoz, hogy mindez megvalósulhasson, elsőként lehetőséget kellene teremteni ahhoz, hogy a jelnyelv is bekerülhessen az államilag elismert nyelvvizsgák körébe. Ezt követően célszerűnek tartanám

bizonyos felsőoktatási szakok tekintetében, az oklevél megszerzéséhez szükséges nyelvvizsgák mellett, elfogadásra kerüljön a jelnyelvi nyelvvizsga bizonyítvány is.

Mindemellett hasznosnak tartanám a kötelező szakmai továbbképzések körébe is beemelni a jelnyelvi képzéseket. Erre ugyan van már egy-két, elsősorban szociális területről példa, de célszerű lenne ennél nagyobb körben kiterjeszteni ezt a lehetőséget.

Fenti javaslataim tükrében, jelentősen nőhetne azoknak a szakembereknek a száma, akik immáron jelnyelvi tudás birtokában, alkalmasakká válnának a közvetlen segítségnyújtásra, információ biztosítására a hallássérült személyek esetében is. Ha komolyan vesszük az esélyegyenlőség üzenetét, akkor nem dőlhetünk hátra abban a tudatban, hogy ma jelenleg Magyarországon 75 jelnyelvi tolmács fáradozik azon, hogy megvalósítsa közel 60 000 ezer honfitársunk számára az akadálymentes kommunikációt!

IRODALOMJEGYZÉK

1. Abonyi N. (é.n.): Szociológiai ismeretek. Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, Sopron, 227 p. 190-193. p.
2. Bartha Cs. (2004): Siket közösség, kétnyelvűség és a siket gyermekek kétnyelvű oktatásának lehetőségei IN: „... még onnét is eljutni túlra...” Ladányi M., Dér Cs., Hattyár H., Tinta Könyvkiadó, Budapest, 499 p., 319 p.
3. Buda B. (1995): A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája. Tankönyvkiadó, Budapest. 323 p.
4. D. Cokley (é.n.): A tolmácsolás szociolingvisztikai modellje, In: Vincéné Bíró E. (szerk.), Fogyatékosok Esélye Közalapítvány 154 p., 39. p.
5. H. Ebbinghaus et al. (1989): Siketek... In: Vasák I. (1996) Szemelvények az „Ismeretek a SIKETEKről témaköréből, SINOSZ, Budapest, 213 p., 7-79. p.
6. Gombkötő A. et. al. (2011): Hogyan biztosítsunk a különféle közszolgáltatásokhoz egyenlő esélyű hozzáférést mindenkinek? Gyógypedagógiai Szemle, 2011/1.
7. Henger K. –Kollár É. (é.n.): A jelnyelvi tolmácsolás etikája, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, Sopron, 120 p., 34.p.
8. Hattyár H. (2008): A siket közösségek és a nyelvcseré. Hallássérültek folyóirat. CXVI. /9: 14:16. p.
9. Henger K.–Kovács Zs. (é.n.): A jelnyelvi tolmácsolás alapismeretei, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, Sopron 122 p.
10. Kálmán Zs. (1998): Előnyt a hátrányban levőknek In: Halmai G. (szerk.) A hátrányos megkülönböztetés tilalmától a pozitív diszkriminációig, Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, 221 p., 211-216. p.
11. Könczei Gy. (1992): Fogyatékosok a társadalomban. Gondolat Könyvkiadó, Budapest. 191 p., 55-58 p.
12. Nyíróné - Szabó M. H.: (é.n.) A jelnyelvi tolmácsolás elmélete és gyakorlata, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, Sopron. 86 p., 24-72. p.
13. Somlai P. (1997): Szocializáció: a kulturális átörökítés és a társadalmi beilleszkedés folyamata, Corvina, Gyula, 195 p., 17. p.

14. Szilágyi K. (2003): Munka- pályatanácsadás, mint professzió, Kollégium Kft., Budapest 326 p., 69-70 p.
15. Vasák I. (1996): Ismeretek a SIKETEKről. Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, Budapest, 145p., 138-139. p.
16. Vasák I. (é.n.): A világ siket szemmel, Fogyatékosok esélye Közalapítvány, Sopron, 313 p.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

17. FSZK titkárságának munkatársai, (2009-2010) Jövőkép megvalósítását segítő szakmai fejlesztési koncepció a 2010-2012 időszakra., Fogyatékos Személyek Közalapítvány, Budapest http://fszk.hu/fszk/nyilvanossag/szakmai_fejlesztési_koncepcio.pdf (2011.09.28.)
18. F. Grosjean, (1999): A siket gyermek joga a kétnyelvűvé váláshoz http://www.francoisgrosjean.ch/Hungarian_Hongrois.pdf (2011.10.01.)
19. Csuha S. – Verőczei J. (2010): Jelnyelvi tolmácsszolgáltatás igénybevételi adatainak elemzése a 2009. június 01. és 2010. május 31. közötti tárgydőszakra vonatkozóan, Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségért Közalapítvány, Budapest <http://www.fszk.hu/mjp/szakmai-anyagok/Jelnyelvi-tolmacsszolgáltatás-igénybevételi-adatainak-elemzése.pdf> (2011.09.28.)
20. Jelnyelvi képzések Európai Referencia Keretek szerint, SINOSZ <http://www.sinosz.hu/szintle%C3%ADr%C3%A1sok> 2011.09.19.
21. Jelnyelvi mentor szakirányú továbbképzési szak képzési és kimeneti követelményei, Miskolci Egyetem BTK, Miskolc http://www.uni-miskolc.hu/system/file.php?file_id=854 (2011.09.15.)
22. Jelnyelvi tolmácsképzés szakmai és vizsgakövetelményei https://www.nive.hu/index.php?option=com_jumi&view=application&fileid=7&tip=szvk (2011.10.05.)
23. Jelnyelvi tolmácsszolgálatok elérhetősége <http://fszk.hu/mjp/tolmacsszolgálatok-elérhetosege.pdf> (2011.09.30.)

24. KSH 2001. évi népszámlálás, A fogyatékos emberek helyzete, Demográfiai adatok, A fogyatékos személyek a fogyatékoság típusa, korcsoport és nemek szerint http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/12/tables/load2_1_1_2.html (2011.09.06.)
25. Dr. Szabó A. et al. (2009): Jelnyelvi tolmácsszolgáltatás támogatása 2008.II.félévétől 2009.I. félévéig terjedő időszakra, Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, Magyar Jelnyelvi Programiroda, Budapest <http://www.fszk.hu/mjp/szakmai-anyagok/Jelnyelvi-tolmacsszolgalatas-igenybeveteli-adatainak-elemzese.pdf> 2011.09.27.

JOGSZABÁLYOK

26. 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról
27. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
28. 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról.
29. 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól
30. 2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról
31. 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról
32. Magyarország Alaptörvénye (2012.01.01-től hatályos)
33. 2062/2000. (III. 24.) Korm. határozat az Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtására vonatkozó középtávú intézkedési tervről
34. 237/2006. (XI. 27.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények felvételi eljárásairól
35. 1062/2007. (VIII. 7.) Korm. határozat az új Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtásának 2007–2010. évekre vonatkozó középtávú intézkedési tervéről
36. 100/1999. (XII. 10.) OGY határozat az Országos Fogyatékosügyi Programról
37. 10/2006. (II. 16.) OGY határozat az új Országos Fogyatékosügyi Programról

MELLÉKLET

K É R D Ő Í V

1. sz. melléklet

1./ Neme (Kérem a megfelelő helyre tegyen X jelet!)

1	☐	nő
2	☐	férfi

2./ Életkora (Kérem a megfelelő helyre tegyen X jelet!)

1	☐	15-24 év
2	☐	25-39 év
3	☐	40-49 év
4	☐	50-59 év
5	☐	60 év felett

3./ Legmagasabb iskolai végzettség (Kérem a megfelelő helyre tegyen X jelet!)

1	☐	kevesebb, mint 8 általános iskola
2	☐	befejezett 8 általános iskola
3	☐	szakképző, szakmunkásképző iskola
4	☐	szakközépiskola, gimnázium
5	☐	főiskola, egyetem

4./ Milyen családba született? (Kérem a megfelelő helyre tegyen X jelet!)

1	☐	mindkét szülő siket
2	☐	mindkét szülő nagyothalló
3	☐	csak az egyik szülő hallássérült
4	☐	mindkét szülő halló

5./ Élete során volt már olyan helyzetben, ahol jelnyelvi tolmács volt a segítségére?

1	☐	igen
2	☐	nem → kérem folytassa a 9. pontnál!

6./ Milyen gyakran kérte jelnyelvi tolmács segítségét?

1	☐	évente csak egy-két alkalommal
2	☐	évente többször előfordult
3	☐	rendszeresen (minden hónapban, vagy héten)

7./ Milyen esetekben használ jelnyelvi tolmácsot? (Több választ is megjelölhet!)

1	☐	peres ügyekben, bíróságon, ügyvédnél
2	☐	hivatali ügyekben
3	☐	orvosnál
4	☐	banki ügyintézésnél
5	☐	önálló életvitel (pl. vásárlás, szülői értekezlet)
6	☐	álláskeresőskorán
7	☐	előadáson, konferencián
8	☐	egyházi szertartások alkalmával
9	☐	oktatáson, továbbképzésen
10	☐	színházi előadás, mozi
11	☐	telefonálás során
12	☐	egyéb esetben:

8./ Elégedett volt a közreműködő tolmácsok munkájával?

teljesen elégedetlen	elégedetlen	megfelelő	elégedett	nagyon elégedett
1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

9. A televízióban szívesen nézi a jelnyelvi tolmácsolással kísért műsorokat?

1	☐	igen, minden esetben
2	☐	igen, de csak azt a műsort, ami érdekel
3	☐	változó, attól függ, hogy ki a tolmács
4	☐	nem, mert nem érthetőek a tolmácsok

10./ Amennyiben elégedett lenne egy jelnyelvi tolmáccsal, szeretné ha mindig ő tolmácsolna Önnek?

1	☐	igen, jó lenne, ha mindig ugyanaz a tolmács segítene
2	☐	nem fontos, hogy ugyanaz legyen
3	☐	mindegy

11./ Ön mit vár el egy jelnyelvi tolmácstól?

1	☐	tolmácsoljon és ha kell adjon tanácsot is
2	☐	csak tolmácsoljon
3	☐	csak tanácsot adjon, segítsen
4	☐	egyéb:

12./ Ha el kell intéznie valamit, az Ön számára melyik a jobb megoldás?

1	☐	elkísér egy jelnyelvi tolmács, aki közvetíti az információt
2	☐	maga akihez megyek (pl. ügyintéző, orvos) tud jelezni
3	☐	családtagot, ismerőst kérem meg, hogy segítsen
4	☐	egyéb:

13./ Ön mit tart fontosnak egy jelnyelvi tolmáccsal kapcsolatban?

1. TUDJON NAGYON JÖL JELELNI

nagyon fontos	elégge fontos	fontos	kicsit fontos	egyáltalán nem fontos
1	2	3	4	5

2. SZERESSE A SIKETEKET

nagyon fontos	elégge fontos	fontos	kicsit fontos	egyáltalán nem fontos
1	2	3	4	5

3. TÁJÉKOZOTT LEGYEN

nagyon fontos	elégge fontos	fontos	kicsit fontos	egyáltalán nem fontos
1	2	3	4	5

4. TŰRELMESEN LEGYEN

nagyon fontos	elégge fontos	fontos	kicsit fontos	egyáltalán nem fontos
1	2	3	4	5

5. SIKET SZÜLŐK GYERMEKE LEGYEN

nagyon fontos	elégge fontos	fontos	kicsit fontos	egyáltalán nem fontos
1	2	3	4	5

6. JÓ MEGJELENÉSŰ LEGYEN (CSINOS)

nagyon fontos	elégge fontos	fontos	kicsit fontos	egyáltalán nem fontos
1	2	3	4	5

7. MEGBÍZHATÓ LEGYEN

nagyon fontos	elégge fontos	fontos	kicsit fontos	egyáltalán nem fontos
1	2	3	4	5

8. ISMERŐS VAGY BARÁT LEGYEN

nagyon fontos	elégge fontos	fontos	kicsit fontos	egyáltalán nem fontos
1	2	3	4	5

9. TITOKTARTÓ LEGYEN

nagyon fontos	elégge fontos	fontos	kicsit fontos	egyáltalán nem fontos
1	2	3	4	5

10. EGYÉB OLYAN SZEMPONT, AMIT ÖN FONTOSNAK TART A FENTIEKEN KÍVÜL:

.....

.....

.....

K É R D Ő Í V

Neme:
Eletkora:
Milyen jelnyelvi végzettséggel rendelkezik? Mikor és hol szerezte?
Ezen kívül milyen más végzettsége, képzettsége van? (terület+szept)
Mi befolyásolta a pályaválasztását? (jelnyelvi tolmács)
Volt-e hallássérült a környezetében, amikor a képzésre jelentkezett? 1) Volt 2) Nem volt
Van-e kedvelt tolmácsolási területe? Meg tudná indokolni, miért éppen ez?
Kinek ajánlaná ezt a pályát?
A jövőben szeretné magát képezni, fejleszteni? (kérem, húzza alá) Ha igen, milyen területen? 1) Igen 2) Nem <u>Terület:</u>
Várnak-e ügyfelei a tolmácsoláson kívül egyéb segítséget, pl: életvezetéssel, szociális szolgáltatások igénybevételével kapcsolatban? Ha <u>igen</u> kérem, írjon erre egy-két példát! 1) Igen 2) Nem Példa:

Ön szerint melyik a hatékonyabb és jobb megoldás? (Kérem, választ aláhúzással jelölje!)

- 1) Jelnyelvi tolmács közvetíti az információt az ügyfélnek.
- 2) Maga a szakember képes jelnyelven kommunikálni a hallássérült személlyel.
(pl. ügyintéző, szociális munkás, pszichológus, tanácsadó)
- 3) Helyzettől függ, de amennyiben megoldható praktikus, ha közvetlenül történik a két fél között a kommunikáció
- 4) Egyéb:

Mesélne a pálya szépségéről?

Mesélne az esetleges nehézségekről?

Kérem, állítson fel egy sorrendet, hogy Ön szerint mit tartanak fontosnak hallássérült ügyfelei az alábbi jellemvonások tekintetében!

Egy jelnyelvi tolmács...

- 1.) tudjon nagyon jól jelelni.
- 2.) szeresse a siket embereket.
- 3.) legyen tájékozott.
- 4.) legyen türelmes.
- 5.) siket szülők gyermeke legyen.
- 6.) jó megjelenésű legyen.
- 7.) legyen megbízható.
- 8.) ismerős vagy barát legyen.
- 9.) legyen titoktartó.

Az általam felállított sorrend: (a legfontosabbtól haladjon a legkevésbé fontos felé)

----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

Köszönöm, hogy válaszaival segítette munkámat!!!

A jelnyelvi tolmácsolás jogszabályi háttere

1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

184. § (2) A hallássérült személyt kérésére jelnyelvi tolmács közreműködésével kell meghallgatni, illetve kihallgatni, vagy a meghallgatás, illetve kihallgatás helyett írásban is nyilatkozatot tehet. Ha a meghallgatandó személy siketvak, kérésére jelnyelvi tolmács közreműködésével kell meghallgatni, illetve kihallgatni. A beszéd fogyatékos személy kérésére a meghallgatás, illetve kihallgatás helyett írásban tehet nyilatkozatot.

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

114. § (2) Ha a kihallgatandó személy hallássérült, kérésére jelnyelvi tolmács közreműködésével kell kihallgatni, vagy a kihallgatás helyett írásban is nyilatkozatot tehet. Ha a kihallgatandó személy siketvak, kérésére jelnyelvi tolmács közreműködésével kell kihallgatni. Ha a kihallgatandó személy beszéd fogyatékos, kérésére a kihallgatás helyett írásban tehet nyilatkozatot.

2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól

60. § (2) Ha az ügyfél vagy az eljárás egyéb résztvevője hallássérült, kérésére jelnyelvi tolmács közreműködésével kell meghallgatni, vagy a meghallgatás helyett a jelen lévő hallássérült írásban is nyilatkozatot tehet. Ha az ügyfél vagy az eljárás egyéb résztvevője siketvak, kérésére jelnyelvi tolmács közreműködésével kell meghallgatni. Ha a jelen lévő ügyfél vagy az eljárás egyéb résztvevője beszéd fogyatékos, kérésére a meghallgatás helyett írásban tehet nyilatkozatot.

1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról

A jelnyelvi tolmácsolás szempontjából mérföldkőnek számított a köznyelvben fogyatékosági törvény néven elterjedt jogszabály megalkotása. Ebben követendő elvként fogalmazódott meg, az a célkitűzés, hogy a fogyatékos személyek számára biztosítani kell a közérdekű információkhoz való hozzáférés lehetőségét. A jogi szabályozás több kiemelt területet is megjelöl, amelyek mentén tételesen sorolja fel a fogyatékossgal élő emberek jogait. Ezek – a teljesség igénye nélkül – a következők: környezet, közlekedés, a támogató

szolgálat és ebbe a sorba illeszkedik bele a kommunikációhoz való jog megfogalmazása. A törvény egészen pontosan így fogalmaz:

6. § (1) *A fogyatékos személynek, családtagjainak, segítőinek biztosítani kell a hozzáférés lehetőségét a közérdekű információkhoz, továbbá azokhoz az információkhoz, amelyek a fogyatékosokat megillető jogokkal, valamint a részükre nyújtott szolgáltatásokkal kapcsolatosak.*

(2) Hozzáférhető az információ akkor, ha azt a fogyatékos személy érzékelheti és az biztosítja számára a megfelelő értelmezés lehetőségét.

7. § (1) *A kommunikációban jelentősen gátolt személy számára a közszolgáltatások igénybevételekor lehetővé kell tenni a kölcsönös tájékozódás feltételeit.*

(2) Az információs társadalom nyújtotta lehetőségek erősítik az esélyegyenlőséget a fogyatékos személyek számára. A fogyatékos személyt az információs esélyegyenlőség megilleti az információs társadalmi szolgáltatások igénybevételekor.

2062/2000. (III. 24.) Korm. határozat az Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtására vonatkozó középtávú intézkedési tervről

Az 1998. évi XXVI. törvény megalkotását és elfogadását követően, a benne foglaltak megvalósítását elősegítendő, a Kormány elfogadta az Országgyűlés 100/1999. (XII. 10.) OGY határozatában foglalt, az Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtására vonatkozó, a kormányhatározat *mellékletét* képező középtávú intézkedési tervet. A határozatban az egyes területek alá tartozó konkrét intézkedések felsorolása mellett személyi felelősök és határidők kerültek feltüntetésre.

2. A kommunikáció területén

2.1. *A rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény módosításával biztosítani kell a közszolgálati televízió műsorszolgáltatása során a főműsor időben sugárzott hírműsorok siket személyek által megérthető kijelzését.*

Felelős: nemzeti kulturális örökség minisztere

Határidő: 2001. január 1.

2.2. *Biztosítani kell a közszolgáltatások minden területén - különösen a hivatalos ügyek intézése során és az egészségügyi ellátásban - a kommunikációs hozzáférhetőséget a fogyatékos személyek számára. a)-b)*

1062/2007. (VIII. 7.) Korm. határozat az új Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtásának 2007–2010. évekre vonatkozó középtávú intézkedési tervéről

2007-ben egy újabb középtávra szóló intézkedési tervet fogadtak el. A korábbiakhoz képest figyelemre méltó változás, hogy bizonyos területeken immáron a fejlesztésekhez szükséges forrást is kijelölték a jogszabályalkotók.

5. A hallássérült emberek szükségleteire figyelemmel, pályázati programok útján biztosítani kell a közszolgálati műsorok feliratozását vagy jelnyelvi fordítását.

Felelős: szociális és munkaügyi miniszter

Határidő: 2007. december 31.

Forrás: a 2007. évi költségvetésről szóló 2006. évi CXXVII. törvény SZMM fejezete

2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról

Igazi mérföldkönek tekinthető ennek a törvény megalkotása és az Országgyűlés képviselőinek teljes támogatásával (100% igen szavazattal) való elfogadása a hazai hallássérültek számára. A jogszabály 4. §-a rendelkezik első ízben tételesen arról, hogy kik azok akik térítésmentesen igénybe vehetik a jelnyelvi tolmácsszolgáltatást.

4. § (1) *Térítésmentes jelnyelvi tolmácsszolgáltatást az a magyar állampolgársággal, vagy a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező, valamint bevándorolt és letelepedett hallássérült, illetve siketvak személy vehet igénybe,*

a) aki magasabb összegű családi pótlékban részesül, vagy

b) aki fogyatékosági támogatásban részesül, vagy

c) akinek hallássérülése legalább az egyik fülön meghaladja a 60 dB-t, vagy mindkét fülön a 40 dB-t, vagy

d) akinek fogyatékosága - a BNO-10-es osztályozása szerint - egyidejűleg a H54-es és a H90-es csoportba tartozik.

(2) *A térítésmentes jelnyelvi tolmácsszolgáltatás*

a) az (1) bekezdés a) és b) pontjában meghatározott esetben az ellátást megállapító határozat,

b) az (1) bekezdés c) és d) pontjában meghatározott esetben szakorvosi igazolás, illetve szakorvos által kiadott audiogram bemutatásával vehető igénybe.

A jogszabály nemcsak az igénylők körét határozza meg, hanem kitér a térítésmentesen igénybe vehető tolmácsolt órák számára is. A személyenként meghatározott óraszám felül, külön többlet órákat biztosít a középfokú, és felsőoktatási intézményben, valamint felnőttképzésben résztvevő hallássérültek számára is.

5. § (1) Az állam által biztosított térítésmentes jelnyelvi tolmácsszolgáltatás időkerete évi 36 000 óra, személyenként legfeljebb évi 120 óra.

(2) Az (1) bekezdés szerinti éves személyenkénti időkereten felül az állam

- a) a tanulói jogviszonnyal összefüggésben a gimnáziumban, szakközépiskolában, illetve szakiskolában tanulói jogviszonyban álló személy részére tanévenként 120 óra,*
- b) a hallgatói jogviszonnyal összefüggésben a felsőoktatási hallgatói jogviszonyban álló személy részére szemeszterenként 60 óra,*
- c) a képzéssel összefüggésben a felnőttképzésben részt vevő személy részére képzésenként a képzés óraszám 20 százaléka megfelelő mértékű térítésmentes jelnyelvi tolmácsszolgáltatást biztosít.*

A Jelnyelvi törvény külön fejezetet szentel a jelnyelvi tolmácsszolgálat jogi szabályozására. Az állam által finanszírozott tolmácsszolgálatoknál, a térítésmentes szolgáltatás, csak a jogszabály 4. § (2) bekezdése szerint meghatározott dokumentumok bemutatásával vehető igénybe. Rögzítésre került továbbá, hogy a szolgáltatás magyar jelnyelven, valamint egyéb speciális kommunikációs rendszerek alkalmazásával történik.

7. § (1) A térítésmentes jelnyelvi tolmácsszolgáltatás az állam által finanszírozott jelnyelvi tolmácsszolgálatoknál (a továbbiakban: jelnyelvi tolmácsszolgálat) - a 4. § (2) bekezdése szerinti dokumentumok bemutatásával - vehető igénybe.

(2) A jelnyelvi tolmácsszolgálat magyar jelnyelven, valamint speciális kommunikációs rendszerek alkalmazásával nyújt tolmácsszolgáltatást.

(3) A térítésmentes jelnyelvi tolmácsszolgáltatás igénybevétele esetén a hallássérült, illetve siketvak személy a jelnyelvi tolmácsszolgálatoknál - a jelnyelvi tolmács egyetértésével - szabadon választhat jelnyelvi tolmácsot.

(4) Az e törvényben nem szabályozott esetekben a jelnyelvi tolmácsszolgáltatás térítés ellenében vehető igénybe.

A jelnyelvi tolmácsok munkájának színvonalának megőrzése érdekében a közeljövőben bevezetésre kerül a Jelnyelvi Tolmácsok Országos Névjegyzéke.

8. § (1) Jelnyelvi tolmácsolási tevékenységet

- a) a térítésmentes jelnyelvi tolmácsszolgáltatás,*
- b) a közszolgálati tevékenység, valamint*
- c) a 10. § (4) bekezdése szerinti szóbeli vizsgák*

során csak az folytathat, aki büntetlen előéletű, a tolmácsolási tevékenység tekintetében nem áll foglalkozástól eltiltás hatálya alatt, továbbá rendelkezik az e törvény felhatalmazása alapján kiadott jogszabályban meghatározott szakmai képesítéssel,

megfelel az ott meghatározott egyéb feltételeknek, valamint eleget tesz az ott meghatározott, továbbképzésre és szakmai gyakorlatra vonatkozó előírásoknak.

(2) Aki az (1) bekezdés szerinti jelnyelvi tolmácsolási tevékenységet kíván folytatni, köteles az erre irányuló szándékát a Jelnyelvi Tolmácsok Országos Névjegyzékét (a továbbiakban: Névjegyzék) vezető hatóságnak bejelenteni.

Jelenleg a hazánkban tevékenykedő jelnyelvi tolmácsoknak még nincsen sem minősítő rendszere, sem egységes nyilvántartása. A kidolgozás alatt álló regisztrációs rendszerben több fokozatba kerülne besorolásra a tolmácsok. A különböző szintek az adott tolmács végzettségétől és szakmai gyakorlatáról függenének. A kvalifikáció alapján dől majd el, hogy ki milyen foglalkozási területet láthat el, valamint ez biztosítja majd a díjazásbeli különbségek alkalmazását is. A jogalkotók reményei szerint ez mindinkább ösztönözni fogja a tolmácsokat abba az irányba, hogy képességeiket folyamatosan fejlesszék, és rendszeresen vegyenek részt továbbképzéseken és minél magasabb végzettség megszerzésére törekedjenek. (Henger - Kovács, é.n.)

Magyarország Alaptörvénye

H) cikk

Magyarország védi a jelnyelvet, mint a magyar kultúra részét

Jelnyelvi képzések Európai Referencia Keretek szerinti szintleírása

A1 - Minimumszint

Megérti és használja a számára ismerős mindennapi kifejezéseket és nagyon alapvető fordulatokat, amelyeknek célja konkrét szükségleteinek kielégítése. Be tud mutatkozni és be tud mutatni másokat, meg tud válaszolni és fel tud tenni olyan kérdéseket, amelyek személyes jellegűek, pl. a lakhelyre, ismerősökre és tulajdonságokra vonatkozóan. Képes egyszerű interakcióra, amennyiben a másik személy lassan és világosan beszél és segítőkész.

A2 - Alapszint

Megért olyan mondatokat és gyakrabban használt kifejezéseket, amelyek az őt közvetlenül érintő területekhez kapcsolódnak (pld. nagyon alapvető személyes és családdal kapcsolatos információ, vásárlás, helyismeret, állás). Tud kommunikálni olyan egyszerű és begyakorolt feladatok során, amikor egyszerű és közvetlen információcserére van szükség, ismerős és begyakorolt dolgokra vonatkozóan. Tud egyszerű nyelvi eszközöket használva beszélni saját háttéréről, szűkebb környezetéről és a közvetlen szükségleteivel kapcsolatos dolgokról.

B1 - Küszöbszint

Megérti a fontosabb információkat olyan világos, standard szövegekben, amelyek ismert témákról szólnak, és gyakori helyzetekhez kapcsolódnak a munka, az iskola, a szabadidő stb. terén. Elboldogul a legtöbb olyan helyzetben, amely a nyelvterületre történő utazás során adódik. Egyszerű, összefüggő szöveget tud alkotni olyan témákban, amelyeket ismer, vagy amelyek az érdeklődési körébe tartoznak. Le tud írni élményeket és eseményeket, álmokat, reményeket és ambíciókat, továbbá röviden meg tudja indokolni és magyarázni a különböző álláspontokat és terveket.

B2 - Középszint

Meg tudja érteni az összetettebb konkrét vagy elvont témájú szövegek fő gondolatmenetét, beleértve a szakterületének megfelelő szakmai beszélgetéseket is. Folyamatos és természetes módon olyan szintű normális interakciót tud folytatni anyanyelvű beszélővel, hogy az egyik félnek sem megterhelő. Világos, részletes szöveget tud alkotni sokféle témában, és ki tudja fejteni a véleményét egy aktuális témáról úgy, hogy részletezni tudja a különböző lehetőségekből adódó előnyöket és hátrányokat.

C1 - Haladó szint

Meg tud érteni igényesebb és hosszabb különböző típusú szöveget, és a rejtett jelentéstartalmakat is érzékeli. Folyamatosan és természetes módon tudja kifejezni magát, anélkül, hogy túl sokszor kényszerülne arra, hogy keresse a kifejezéseket. A nyelvet rugalmasan és hatékonyan tudja használni társalgási, tanulmányi és szakmai célokra. Világos, jól szerkesztett, részletes szöveget tud alkotni összetettebb témákban is, és eközben megbízhatóan alkalmazza a szövegszerkesztési mintákat, kötőszavakat és szövegösszekötő elemeket.

C2 - Mesterszint

Szinte minden hallott vagy olvasott szöveget könnyedén megért. A különböző beszélt vagy írott forrásokból származó információkat össze tudja foglalni, összefüggően tudja felidézni az érveket és az elbeszéléseket. Természetes módon, nagyon folyékonyan és pontosan tudja kifejezni magát, a jelentések kisebb árnyalatai között is különbséget tud tenni, még a bonyolultabb helyzetekben is.

Forrás: www.sinosz.hu